

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

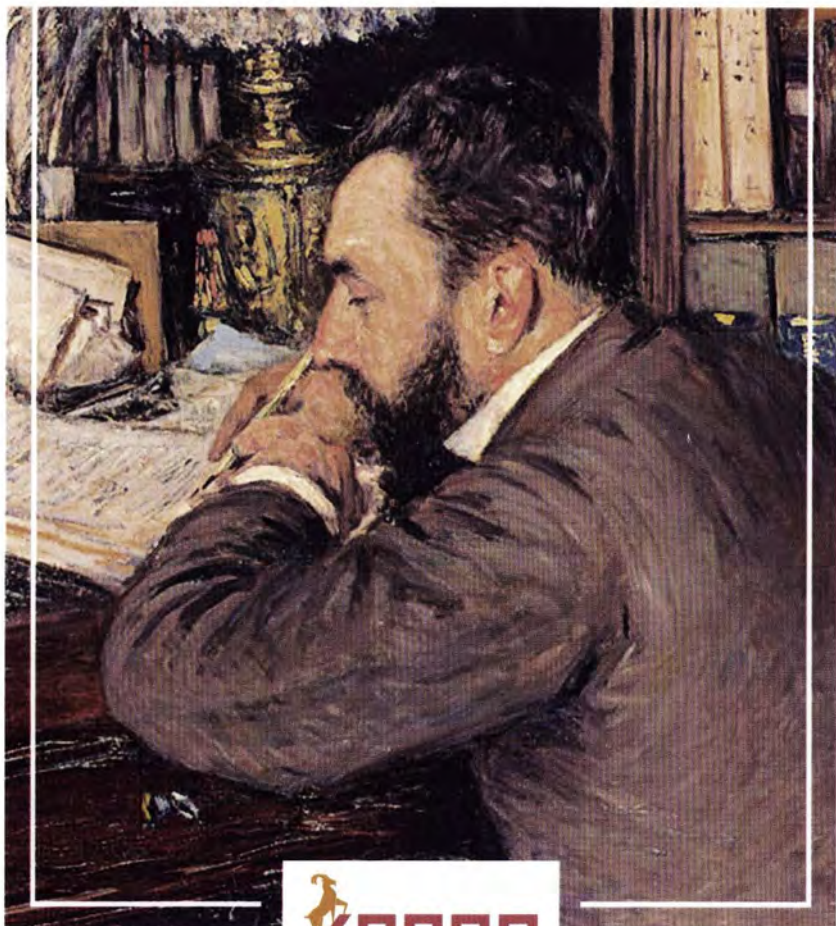
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AHMET MİTHAT EFENDİ

BEŞİR FUAT

 KAPRA

AHMET MİTHAT EFENDİ

BEŞİR FUAT

Ahmet Mithat Efendi bu eseri, kanını donduran intihar haberinin ardından Beşir Fuat'ın kendisi için yazdığı mektup eline geçince yazmaya koyulmuştur. Beşir Fuat'ın intihar haberini aldıktan sonra yoğun üzüntü içerisinde ve her şeyi olduğu gibi yazdığını söyleyen Ahmet Mithat Efendi; Beşir Fuat'la nasıl tanıştığını, onun nasıl biri olduğunu ve intihar şeklini kaleme almıştır. Beşir Fuat'ın kendisine ve başkalarına yazdığı mektuplara yer verdiği bu eserde intiharın sebebi olarak gördüğü materyalizme dair eleştirilerini de sunmuş ve intihardan ibret alınması gerektiğini vurgulamıştır.

/kprayayinlari
/kprayayinlari
/kprayayinlari
/kprayayinlari

ISBN: 978-625-7361-98-9

BEŞİR FUAT / *Ahmet Mithat Efendi*

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Kadir Yılmaz

YAYIMA HAZIRLAYAN
Muhammed Şahin

EDİTÖR
Sevdagül Kasap

REDAKSİYON
Emine Hızır

SON OKUMA
Banu Özyürek

KAPAK GÖRSELİ
Gustave Caillebotte, *Portrait of Henri Cordier*, 1883

KAPAK TASARIM
FOLX

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Mayıs 2021 - 1. Basım

ISBN
978-625-7361-98-9

SERTİFİKA NO
40675

*Kapra Yayıncılık,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.*

*Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad.,
No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 322 48 43*

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar
dışında metin ya da görseller
yayınevinin izni olmadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Alışvı - <https://ranney.org>

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)

İstanbul'da 1844'te doğan Ahmet Mithat Efendi, İstanbul Mısır Çarşısı esnafından Bezci Süleyman Ağa'nın oğludur. 1861 yılında Niş'te rüştiyeyi bitirir ve 1864'te Rusçuk'ta Tuna Vilâyeti Mektubî Kalemî'nde memur olur. Çalışmalarıyla dikkatini çektiği Mithat Efendi tarafından kendisine "Mithat" adı verilir. Bu dönemde *Tuna* gazetesine yazılar yazmakta, Fransızcasını geliştirmeye çalışmaktadır. Çeşitli görevlerde bulunan Ahmet Mithat 1869'da *Tuna* gazetesi başyazarı olur. Yine 1869'da Bağdat Valiliğine atanan Mithat Paşa ile beraber Bağdat'a giderek matbaa ve gazete müdürlüğü yapar. *Ceride-i Askeriyye* gazetesi başyazarlığı yaparken evinde kurduğu matbaada kendi kitaplarını da basmaya başlar. Daha sonra matbaasını Babiâli'ye taşır. Namık Kemal'le tanıştığı bu dönemde *Basiret*'te yazmaktadır. Kısa bir ara *İbret*'in basım işlerini de üstlenir. *Devir* ve *Bedir* adlı gazeteler ile *Dağarcık* ve *Kırkanbar* adlı iki dergi çıkaran yazar, 1873'te Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre*'si oynandıktan sonra kara listeye alınıp sürülenler arasındadır. Rodos'ta üç yıl kaldığı sürgünden, V. Murat'ın tahta çıktığı dönemde çıkarılan af ile geri döner. *İttihad* gazetesini çıkarır. *Takvim-i Vekayi* ve *Matbaa-i Âmire*'ye müdür olur. *Tercüman-ı Hakikat*'i kurar. Çeşitli üst düzey görevler alan Ahmet Mithat, Meşrutiyet'te emekli olur. Darülfünûn'da ve Darülmuallimat'ta tarih, pedagoji dersleri verir; Darüşşafaka'da gönüllü görev alır. 1912 yılında, okulda nöbetçi olduğu bir gece hayatını kaybeder.

Hayatını kalemiyle kazanan ve çağının en çok okunan yazarı olan Ahmet Mithat Efendi, bütün eserlerini nesir türlerinde vermiştir. İki yüzü geçen yapıtlarının alan yelpazesi çok geniştir (ders kitapları, tarih, astronomi, iktisat, felsefe, din...) Hikâye, roman, tiyatro, anı, gezi, makale gibi pek çok türde ve halkın anlayacağı bir dille eserler vermiştir.

Gazetecilik ve dergicilik alanında önemli işlere imza atan Ahmet Mithat Efendi, tenkit konusunda da döneminin önem-

li isimleri arasındadır. Geleneği her konuda reddederek ölçüsüz, sınırsız sayılabilecek bir biçimde Batılılaşmayı savunan edebiyatçıları, Servet-i Fünun kuşağını hedef alarak kaleme aldığı ünlü “*Dekadanlar*” makalesi, edebiyatımızın en ünlü edebî tartışmalarından biridir.

Eserleri

Romanlar: *Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar* (1874), *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul’da Neler Olmuş* (1874), *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* (1875), *Karı-Koca Masalı* (1875), *Paris’te Bir Türk* (1876), *Süleyman Muslî* (1877), *Hüseyin Fellah* (1875), *Çengi* (1877), *Yeryüzünde Bir Melek* (1875), *Henüz On Yedi Yaşında* (1881), *Karnaval* (1881), *Vah!* (1882), *Dürdane Hanım* (1882), *Acâib-i Âlem* (1882), *Cellâd* (1884), *Esrâr-ı Cinâyât* (1884), *Volter Yirmi Yaşında yahut İlk Muaşakası* (1884), *Hayret* (1885), *Haydut Montari* (1888), *Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları* (1888), *Arnavutlar-Solyotlar* (1888), *Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr* (1888), *Gürcü Kızı yahut İntikam* (1889), *Müşâhedât* (1891), *Hayal ve Hakikat* (Fatma Aliye ile, 1892), *Ahmet Metin ve Şîrzât yahut Roman İçinde Roman* (1892), *Taaffüf* (1895), *Gönüllü* (1896), *Jön Türk* (1910), *Rikalda yahut Amerika Vahşet Âlemi* (1890), *Aleksandr Stradella* (1890), *Şeytankaya Tılsımı* (1890), *Bir Acibe-i Saydiyye* (1893), *Mesâil-i Muğlaka* (1898), *Hikmet-i Peder* (1898)

Öyküler: *Kıssadan Hisse* (2. bas., 1870) *Letâif-i Rivâyât* (25 kitap, 1870-1893), *Durûb-u Emsâl-i Osmâniyye Hike-miyâtının Ahkâmını Tasvir* (1871)

Diğer eserlerinden bazıları: *Çerkes Özdenler* (1884), *Beşir Fuat* (1887), *Kâinat-Kütüphane-i Tarih* (15 kitap, 1871), *Üss-i İnkılâp* (1877-1878), *Menfâ* (1876), *Mufasssal* (1885-1887), *Avrupa’da Bir Cevelan* (1896), *Fatma Aliye Hanım yahut Bir Muharrir-i Osmaniye’nin Neşeti* (1893)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	7
BEŞİR FUAT'I NASIL TANIDIM?	9
BEŞİR FUAT NASIL BİR ADAMDİ?.....	15
İNTİHAR ŞEKLİ	23
BANA YAZDIĞI MEKTUP.....	31
ELEŞTİRİLER	41
MATERYALİZMİN REDDİYLE İNTİHAR HAKKINDA MUHAKEME	57
BU FACİADAN ALINACAK İBRET	63

GİRİŞ

Beşir Fuat'ın dünyaya ibret olacak acıklı felaketi -hakındaki fevkalade muhabbetim hasebiyle- damarlarımda kanımı dondurarak vücudumu buzlar içinde bırakmış ve bu hâl kırk sekiz saat kadar devam cılcımtı. Bir de bana hitaben yazarak zabıta eline geçmiş olmasından dolayı ulaşması gecikmiş bulunan mektubu gelip de okuyunca vücudumu birdenbire bir ateş istila eyledi. Hüngür hüngür ağlamaya başladım. Bu ağlayış bir nimet oldu. Zira üzerimdeki fenalık kalktı. Mektubun ikinci defa okumasında ve gazete için hazırlanan kopyasını düzeltmek üzere üçüncü defa olarak incelemesinde tekrar tekrar ağlamak hakikaten acil bir ilaç gibi beni rahatlandırdı. O talihsiz için yazacağım şeyleri derhâl yazmaya teşebbüs eyledim. Zira ilk tutukluğum buna külliye mânî olup sonraki hâlimde de pek münasip addolunamamak mümkünse de hislerim tamamıyla sakinleştikten sonra yazacağım şeyler belki nispeten ruhsuz kalırlar diye şu özel yatkınlığımın geçişini bir kayıp addeyledim.

Bu makalede evvela Beşir Fuat'ı nasıl tanıdığımı ve ikinci olarak onun nasıl bir adam olduğunu ve üçüncü olarak intihar şeklini ve dördüncü olarak bana yazdığı mektubu ile diğer mektuplarını ve beşinci olarak kendi aleyhindeki eleştirilerimi ve altıncı olarak materyalizmin reddiyle intihar hakkında bazı düşünceleri, yedinci olarak bu faciadan alınacak ibreti açıklayacağım. Hem bunları o kadar dosdoğru yazacağım ki, zerre kadar mübalağayı bile hakikate karşı nankörlük addeceğim.

BEŞİR FUAT'I NASIL TANIDIM?

Bundan üç sene kadar önce birçok kabiliyetli kimse, *Afak*, *Şems*, *Güneş* gibi birtakım isimlerle belirli belirsiz risaleler çıkıyorlardı. Böyle gayretkârların yazdıkları şeyler eksik bile olsalar beğenmek ve kendilerini teşvikten methetmek âdetim olduğundan bunların cümlesini *Tercüman-ı Hakikat*'te¹ alkışlıyor ve güzel hizmetlerinin devamı için teşvik eyliyordum. Ama teşvikim yalnız kalemceydi. Hepsinin diyemezsem de pek çoğunun yüzünü görmemiş ve şahsını tanımamış bir hâldeydim.

Bunlar arasında bir “Beşir Fuat” imzası görüyordum ki bilimsel makaleleri hakikaten noksansız bir bilgi üzerine yazılıyordu. İsmine bakınca kendisinin ya Suriyeli ya Iraklı bir Arap çocuğu olduğu üzerine tahmin yürütüyordum. Bu gençlerin pek çoğu mektepli oldukları sebebiyle bu zatı Mekteb-i Tıbbiye² talebesindendir zanneyliyordum.

Makalelerini okudukça hakkındaki takdirlerim arttı. Görüştüğüm bazı kimselere şu çocukla görüşmek arzusunda olduğumu anlattım. Aradan biraz zaman geçti. Bir gün *Tercüman-i Hakikat* gazetesinde kendi makamımdayken kapı açık olduğu hâlde parmaklarının tersiyle bir zabıt tarafından kapıma “Tak! Tak! Tak!” vurulduğunu hissettim. Bu takırtının girmek için izin isteme olduğunu anlayarak istenen izni dahi alışkanlığım üzere Fransızca *entrez*³ diye verdim.

¹ Ahmet Mithat Efendi tarafından kurulan, İstanbul'da 1878-1921 yılları arasında yayımlanan günlük gazete. (y.h.n)

² Tıp Fakültesi

³ Fr. entrez: İçeri gel

Gayet yakışıklı bir asker içeriye girdi. Pek serbest ve te-
bessüm eden bir tavırla yanıma sokulup elini uzattı. Alafran-
ga el ele tutuşacak zannıyla elimi uzattım. Elimi tutup öpme-
ye davrandı. Tevazu gereği kaçınmak istedimse de kahraman
çocuk öyle bir kuvvetle elimi ağzına götürdü ki ben de pek
kuvvetsiz bir adam olmadığım hâlde karşı koymaya mukte-
dir olamadım.

“Bendenizi tanışıklığınızla şerefliendirmek arzusunda bu-
lunduğunuzu müjde eylediler de onun için bu cesareti aldım,”
yollu bir girişle Beşir Fuat denilen zat kendisi olduğunu söy-
ledi. Ben bu nam altında Mekteb-i Tıbbiyeli, bünyesi zayıf,
buğday tenli bir Arap çocuğu göreceğimi düşünüp dururken
zannımdaki hatanın ortaya çıkması üzerine şaşırdım kaldım.
Bununla beraber karşımdaki çehre o kadar güzel, o kadar se-
vimli ki beklentimin aksi yönde çıkması beni derhâl memnun
etti. Sohbeta başladık.

Ömrünün son saatinde bana “üstat” diye hitap eden Beşir
Fuat ilk görüşmede dahi beni bu unvanla şerefliendirdi. Teva-
zu gereği değil hakikaten kendi tarafından bu unvana layık
olmadığımı söyledim. Layık olmamanın birçok sebebi olup
eğer ki gençlerin bir haylisi tarafından şöyle bir unvana az
çok nailiyetim yerindeyse de kendisine bir harf öğretmemiş
olduğum gibi sözün doğrusu birçok ilimlerce bilgisini âdeta
kendimden üstün bulduğum ve yaşını da akran olmasa bile
küçük birader derecesinde gördüğüm bir zatla yalnız tanışma
ve ahbaplık etme şerefine dahi kendim için bahtiyarlık ola-
cağını münasip bir dille anlattım.

Mütevazıca birçok karşı çıkıştan sonra şu yolda bir söz
söyledi:

“Üstatlık yalnız eğitim ve öğretimle olmaz. Onun birçok
türüsü olur. Birisi de beni matbaa âlemine girme hususunda-
ki teşvikinizdir. *Binbaşığı Daver*⁴ diye bir mudhike⁵ tercüme

4 K.F.Mor'un komedi türünde, tek perdelik, aslı Almanca olan eseri. (y.h.n)

5 Hayatın gülmüş yanlarını ortaya koyan eğlenceli tiyatro oyunu, güldürü, komedi

eylemiştim. Kitapçının birisine bıraktım. Basılıp meydana çıktığı zaman acaba nasıl karşılanacak diye korku ve endişe üzereydim. Siz *Tercüman-ı Hakikat*'te bu naçiz eseri takdir buyurdunuz. Şundan bundan işittiğime göre tercüme tarzımı sözle dahi birtakım saygıdeğer kimseler yanında takdir buyurmuşsunuz. Bu takdirleriniz bana cüret verip ufak tefek bilimsel makaleler yazmaya başladım. Yayın âleminde kendime arkadaş addedebileceğim bazı değerli zatlarla birleştim. *Tercüman*'da her takdirinizi gördükçe şevkim, cesaretim artmaktadır. Birkaç defa gelip kendi kendimi size takdim etmeyi arzuladıysam da cesaret edemedim. Nihayet bu arzunun sizde de bulunduğunu bazı arkadaşlardan haber alınca geldim.”

Bu girişle başlanılan söz haylice uzandı. Güzel yüzlü Fuat bu meziyetine ilaveten bir de güzel sözlü olduğundan ben söylemekten ziyade onu dinlemekten hoşnut oluyordum.

Söylediği sözlerin özü hep yayın hususundaki heveslerine, tasavvurlarına dair olup böyle yeni başlayanlarda pek çok niyetlerin bulunması zaruri olacağı gibi bu hevesli niyetlerin zorlamasıyla fikirce aşırılıkların ve başka şeylerce abartıların da bulunması tabiidir. Bundan dolayı konuşma sırası bana geçince kendisi de ayrıcalıklı olduğundan yol göstermek üzere bazı nasihatler vermeye başladım. Nasihatlerim asrımızın ihtiyacı fikir ve düşünceden ziyade bilgi ve malumata ait olduğundan birçok eleştiri ve mücadelelerle kalem yormak yerine Osmanlı'mızın ve İslam'ımızın menfaat ve felsefesine münasip gelecek malumatı yazmaya ve hiçbir şeyde gençliğin ve heveskârlığın gereklerinden olan aşırılığa ve şiddete kapılmamaya ve okurları hem eğlendirip hem faydalandırmaya vesaireye dairdi. Yani Beşir Fuat'ta vatanına, milletine en büyük hizmetler edebilecek bir yazar olmak mahiyetini görmekle beraber Avrupa'nın yeni felsefe namıyla insanlığın yaşam şartlarına tatbiki buraca değil Avrupaca bile mümkün olamayan “materyalizm” görüşüne bir düşkünlük gördüğümünden meziyetlerinin tümü içinden bu düşkünlüğünü ortadan

kaldırmak için neler söylemek lazımsa cümlesini söyledim. Hatta bahsi siyasete de getirdim. Çünkü bence hakikat kalemine hizmet, gençlerin damarlarındaki kanı beyhude yere galeyana getirecek vatanperverâne şeylerden ziyade gençlerin fikirlerini sağlam bilgilerle terbiye edecek ve tamamlayacak şeylerde olup bir genç o yolda terbiye edildikten sonra en ciddi ve hakiki vatanperverliği kendi kendisine kazanır. Dünyanın gayretkeşi, vatanının âşığı, milletinin minnettarı, devletin hizmetkârı bir adam olup varlığından devlet ve millet tam manasıyla istifade eyler.

Beşir Fuat benim bu sözlerimi özel bir dikkatle dinledi. Ne dereceye kadar kabul eylediğini o zaman hükmetmek mümkün olamadıysa da şimdiden haber vereyim ki sonraları vuku bulan görüşmelerimizde fikirlerini daha ziyade açık ederek siyaseten kendisinde düzeltmeye değer hiçbir karışık fikir olmadığını ve belindeki kılıcıyla padişahın işaret eylediği tarafa saldırmaya her an hazır ve amade bir asker bulunduğunu ve elindeki kalemin de eğitime oldukça ihtiyacı bulunan şu milletin menfaatlerinde istihdamdan başka hiçbir emeli bulunmadığını teminle beni de rahatlattı. Hatta Avrupa birtakım batıl ve muzır fikirlerle âlemi rahatsız eden sefillerin bilhassa aleyhinde bulunduğunu kimsede şüphe bırakmayacak surette gösterip yalnız kendi felsefi düşüncesi “materyalizm”in maddiyattan başka hiçbir şeyi tanımamaktan ibaret olduğunu anlattı ki bu felsefesinin temelinde olan hataları kendisine kabul ettirmek için ileri sürdüğüm delilleri ret hususunda nazik davranmakla beraber yine sözlerimi kabul edemediğini göürdüm.

Beşir Fuat’la ortaya çıkışını şöyle kısaca hikâye eylediğim tanışma gerçi pek ciddi bir tanışma oldu. Ancak iki seneden fazla ve üç seneye yakın devam eden tanışıklığımızda öyle, “Yalnız içtiğimiz su ayrı gider,” denecek bir yakınlık ve ahbablık hasıl olmadı. Birlikte geçirdiğimiz akşamları saymak lazım gelse sekize ulaşmaz. Gazetehanemize devamı sıkça

idiyse de benim oraya devamım vakitli vakitsiz ve seyrekçe olduğundan görüşmelerimiz tesadüfî olarak meydana gelirdi. Ama her görüşmemizde bilime, edebiyata, felsefeye dair birçok tartışmaya girişerek yazdığı ve yazacağı şeyler hakkında sözü o kadar uzatırdı ki bu tartışmaların birer zabıtnamesi tutulsaydı gayet tuhaf, faydalı ve mühim birer muhadarat⁶ şeklini alabilirdi.

Beşir Fuat'ın bir hayli eseri meydana çıktı. Pek çok kimseler zannederler ki bu eserlerde benim de kendisine fikri yardımım olmuştur. Bu bir hatadır. Beşir Fuat'ın bir âdeti vardı ki yazdığı şeyleri kimseye göstermezdi. Eserlerini gerek yazmazdan evvel ve gerek yazıp da düzenlemeye verdikten sonra ona dair beğendiği adamlarla birçok tartışmada bulunarak fikir araştırması yaparsa da hiçbirisine tabi olmazdı. Hatta bazı kereler bundan dolayı biçare Fuat'ın büyüklük tasladığına, kibirlendiğine bile hüküm verilmiştir. Bundan dolayı bana yazdığı mektupta da söylemiş olduğu yönüyle Beşir Fuat ne bir şeye tamah ederek ne bir kimseden korkarak ve ne de bir kimseye hürmeten fikirlerinin bir zerresini bile değiştirmemiş ve feda etmemiş bir adamdır.

Bu çocuğu pek ziyade sevdiğim hâlde, “Yalnız içtiğimiz su ayrı gider,” derecesinde bağılılık peyda edememiş olmama sebep kendi yaşam biçimiydi ki, bu da yakında yeri geldiği zaman zikrolunacaktır.

6 Unutulmayan, yeri ve zamanı geldikçe tekrarlanan edebî, tarihi fıkralar, hikâyeler, latifeler veya ilimle, fenle ilgili bilgiler

BEŞİR FUAT NASIL BİR ADAMDİ?

Beşir Fuat uzuna yakın orta boylu, tıknaz vücutlu, gayet mütenasip endamlı, bünyesi kuvvetli bir babayiğit olup beyaz pembe bir çehre üzerine siyah ve gür bir çift kaş ile kumral bıyıkları cemalinin asıl süsü olduğu gibi mütenasip ağzı ve burnu ve yumru çenesi ve gayet güzel dişleri, her görenin sevgi dolu bakışını çekecek, yiğitliğe yaraşır bir güzellik teşkil ederdi. Hele gözlerinden saçılan zekâ nurları ilk bakışta kendisinin gayet çabuk kavrayan bir genç olduğunu tanıttırırdı. Ahlak tarafına gelince: Tavrı gayet inandırıcı, sohbeti epeyce gürültülü, tartışmayı pek sever, karşısındakinden ziyade kendisi söyler, ikna için lüzumundan fazla deliller göstermeye, açıklama yapmaya girişirse de tartışma esnasında asla kendisini hiddet ve gazaba mağlup etmez, karşısındaki kişiyi gücendirecek zerre kadar küçümsemede bile kesinlikle bulunmaz, en şiddetli tartışmalarda çehresi yine tebessüm eden bir zattı. Yiğitlik, kahramanlık davasındaydı. Fakat yiğitlik, kahramanlıkla edepsizliğin arasını pek güzel fark etmiş olduğundan, cesaret ve yürekliliğini fena işlerde bile göstermek için şuna buna sataşması ve kol kuvvetine müraعاتı asla görülmemiştir.

Kendisinden büyük olanlara nasıl mütevazı hürmetler ederse kendisinden küçük olanlara dahi öyle yumuşak himayeler ederek şu kadar ki büyüklerine karşı da küçüklerine karşı da fikirlerindeki özgürlüğü asla ihlal etmez, her hususta sözünün en doğrusunu, hem gayet hoş olarak söylemekten çekinmezdi.

Gönlü zengin, hırstan uzak bir adam olup cömertliğini Hâtemler⁷ derecesine vardırırmış denilse pek de mübalağaya yorulamaz. Zira Beşir Fuatça asıl maksat, görüştüğü zatın gönlünü yapmak olup bunun sonrasında ne olacağını düşünmeye bile tenezzül etmezdi. “Tenezzül etmem,” sözü dahi dilinden düşmeyip hakikaten fikrince takdire şayan olmayan şeylerin hiçbirisine tenezzül etmez idiyse de gönül kırıcı ki-bir ve büyüklük, insanları hor görme, acizlere zorbalık etme gibi şeyler de Beşir Fuat’ın fikrince takdire şayan meselelerden olmadıklarından bunları da yapmaya tenezzül eylemezdi. Çehresi latif, güler yüzlü, şerefli, her hâli mütevazı, şen, neşeli, laubali bir babayıgitti.

Sonraları intihar ettiğinde yaşını otuz iki tahmin ettiler. Otuz diyenler dahi oldu. Fakat bencesi otuz dörtlük, otuz beşlikti. Hurşit Paşa’nın oğlu olduğunu işittimse de ailesinin durumuna dair malumatım olmadığı gibi yaşam öyküsüne de tamamıyla vâkif değilim.

İlk mektebi Fatih Rüştîye Mektebi⁸ olduğu bazı sınıfdaşları tarafından işitilmiş olup ailesiyle Suriye’de bulunduğu zaman Cizvitler Mektebi’nde⁹ öğrenim görerek ardından Mekteb-i Harbiye-i Şahane’de¹⁰ eğitimini tamamlamış ve cennet-mekân Sultan Abdülaziz Han aleyhi’r-rahme ve’l-gufran¹¹ hazretlerinin yaverleri hizmetiyle memnun olarak Sırbistan muharebelerinin hepsinde bulunduğu gibi Rusya muharebesinde dahi Rusçuk mevkiinde askeri bilgi ve becerisinden ötürü kurmaylık hizmetlerinde bulunmuş. Kendisini tanıyanlar muharebelerde olağanüstü cesaret ve maharet gösterdiğini söyler. Hatta bir aralık General Todle-

7 Hâtemler, cömertliğiyle ünlü eski bir Arap kabilesidir. (y.h.n)

8 1869 yılında Sultan Abdülaziz tarafından Askeri Rüştîye Mektebi olarak yaptırılan ortaöğrenim kurumudur. (y.h.n)

9 Cizvitler Mektebi, Katolik Kilisesi’nin bir tarikatı olan Cizvitlerin Suriye’de açtıkları okuldur. (y.h.n)

10 Kara Harp Okulu

11 “Allah rahmet etsin ve bağışlasın” manasına gelen Arapça dua

ben¹² nezdine parlamenter yani mükâleme memuriyetiyle¹³ gönderildiğinde askeri becerisi ve konuşmasına Rusların dahi hayran kaldıklarını, Rus bürokratlarından bir zat daha geçenlerde Beşir Fuat’la görüştükleri sırada bana hususi ve gizli surette itiraf eylemiştir.

Evvelce de dediğim yönüyle kendisiyle görüştüğüm zaman kolağası¹⁴ rütbesinde bir askerdir. Sonradan vaktini yayıncılığa sarf etmek için meslek değiştirme arzusuna düştüğünde bu arzudan feragat etmesi ve sorumluluğundaki askerlik şerefini muhafaza eylemesi için pek çok çalıştım, pek çok sözler söyledim, kâr etmedi. “Devletimin her ne zaman muharebesi olursa gönüllü yazılarak askerlik vazifesini yerine getirme imkânı eldedir. Şimdiki sulh ve selamet hâlinde kılıcımla değil kalemimle hizmet edeceğim. Asker kâlırsam emir altında bulunmaya mecburum. Yayıncılık içinse insanın başlı başına kalması lazımdır,” yollu iknalarla istifasını Bab-ı Vâlâ-yı Seraskerî’ye¹⁵ vermiş ve kılıcını da çiviye asarak eline kalemi almıştır.

Kendisi yayımlanmış eserlerinde görüldüğü kadar ana diline vâkıf olup bundan başka Fransızca, Almanca ve İngilizceyi pek güzel bilirdi. Alman ve İngiliz lisanlarına vâkıf olmadığından o lisanlardaki derecesini hakkıyla ayırt ve takdir edemezsem de Fransızcası emsallerimiz arasında cümlemize üstündü. Konuştuğu zaman ayırt edecek olsa Fransızlar bile Fransız olmadığını anlayamazlar diyebilirim. Fransızcadan Türkçeye tercüme derecesinde bir iktidar değil Fransızca yazmaya dahi iktidarı vardı. Hem öyle bir yazmak ki olur olmaz tahsil görmüş bir Fransız’a da kolay değildir.

12 General Todleben, Eduard Tottleben olarak bilinen Baltık Alman askeri mühendisi ve İmparatorluk Rus Ordusu generalidir. (y.h.n)

13 Eskiden savaşlarda taraflardan birinin diğerine barış veya mütareke şartlarını görüşmek üzere gönderdiği kimse. (y.h.n)

14 Eskiden orduda yüzbaşı ile binbaşı arasındaki subay rütbesi ve bu rütbedeki subay. (y.h.n)

15 Osmanlı Devleti’nde askerlik işleriyle uğraşan bakanlık; askeriyenin başı. (y.h.n)

Matematik ilimleri yolunda olup tıp ilimlerine bilhassa fizyoloji ve psikoloji fenlerine bağılılığı vardı. Askeri sanatlarla ait ilimler asıl mensup olduğu şeyler olup bunları askeri bir mektepte tahsil olunabilecek derecenin kat kat üzerinde olan dereceye dahi sürekli araştırma ve incelemeyle erişmişti. Muhakeme yönteminde kendi kendisine öyle bir hissesi vardı ki birkaç muhakemesinde karşı tarafın avukatı Fransızca olarak meramını anlatınca Beşir Fuat da o lisanla muhakemeye girişip avukatlığın Osmanlıcasında değil Frenkçesinde dahi hissesiyle herkesin takdirini kazanmıştı.

Yabancı edebiyatlarla da meşguliyeti vardı. Vâkıf olduğu lisanlar Avrupa'nın üç ana edebiyat lisanı olarak bu lisanların iftiharı olan ediplerinin eserlerini çoğunlukla okumuş ve üstelik her okuduğunu öğrenip akılda tutmuş. Felsefeyle de meşguliyeti vardıysa da helakına sebep olan bu felsefelerden yalnız "materyalizm" yeni felsefesini tercih ederek onunla meşgul olup şu meşguliyetini tamamlamak için felsefeyi temel esaslarından incelemeye girişmemiştir. Girişeydi materyalizmdeki aşikâr boşluğu elbette görüp onu hakikatin kendisi olmak üzere kabul etmez ve fenalığına dahi uğramazdı. Bana yazdığı mektubu okuyanlar ve fakat bunlar arasında felsefeye vâkıf olanlar Fuat'ın felsefedeki noksanını apaşikâre görürler. Hoş ben de yeri gelince göstereceğim ya.

Velhasıl Fuat, Doğu'nun bilgisiyle bir de tarihten başka Batı'nın bilgisince bir canlı ansiklopedi tabirine yaraşır adamdı. Bilgisi yaşına nispet edilecek olursa zamanının bir dakikasını boş geçirmemiş olduğuna kanaat gerekir. Hanesi gazetehanemize pek yakın olmakla beraber hiç evine gitmemiş ve kütüphanesini görmemişsem de yakında bıraktığı eşyalarda görüleceği üzere gayet iyi seçilmiş mükemmel bir kütüphanesi varmış. Fuat'sa bildiği lisanları öyle dört satırı kekeleyerek okur ve üstelik yanlış okur ve daha fenası büsbütün yanlış anlar bazı ediplerimiz gibi değil, yine o lisan erbabı, hem de uzmanları gibi bildiğinden araştırıp incele-

yeceği meselelerin akşam külliyyen cahili bulunsa yarın âlimi olmak Fuat'ın elindeydi.

Şu ayrıntıları Fuat'ı nasıl tanıdıysam öyle yazıyorum. Bununla beraber Beşir Fuat'ı varabileceği olgunluk ve mükemmeliyet mertebesine varmış, derecesini kesin olarak tayin etmiş bir adam diye kabul etmeyiniz.

Beşir Fuat insanlığın fazilette öyle yüksek bir derecesine varmaya adaydı ki gördüğümüz derecesi o olgunluk ve mükemmeliyetin henüz ancak başlangıcı addolunabilirdi. İslamiyet ve Osmaniyetimiz şanlarına nazaran asıl muhtacı olduğumuz tahsil programları henüz ihtiyacımız nispetinde mükemmelen düzenlenmiş bulunmadıklarından, Doğu eğitimimizi tahsil edenlerin Batı eğitiminden ve bunları tahsil edenlerin Doğu eğitiminden mahrumiyetleri daima üzüntü ve esefle gördüğümüz bir şeydir. Bu sıkıntının asıl müthiş derecesi gayet parlak olan iki misale tatbikle meydana gelir ki onların da birisi Naci,¹⁶ diğeri Beşir Fuat'tır. Her kim her ne derse desin bugün aksini iddia edenler dahi hakikati gördükleri zaman elbette itiraf edecekleri üzere Naci, Doğu eğitimi meydanının yegâne şehsüvarıysa¹⁷ Beşir Fuat da Batı eğitimi meydanının öyle bir şehsüvarı olmasıyla Naci'ye Batı eğitimiyle de meşguliyeti nasıl tavsiye ve zorlamaktan geri kalmamışsam Beşir Fuat'a dahi Doğu eğitimiyle meşguliyet tavsiyesini öylece zorlama derecesine vardırırdım. Zavallı çocuk tavsiyemi kabul de ederdi. Ne fayda ki artık yayın âlemine girmiş ve hem de birkaç adımda âlemin ta orta yerine kadar varıvermiş olduğundan peş peşe gelen yayınları için yaptığı araştırmalardan Doğu eğitimiyle meşguliyet için pek az zaman bulabilirdi.

Şimdi Beşir Fuat'ın yukarıda zikrelediğim olgunluğuna karşılık bir de eksikliklerini incelemek lazım gelirse denilir ki Beşir Fuat Arabi'yi, Farisi'yi yalnız bir Fatih Rüştîye-

16 Muallim Naci (1850-1893), Tanzimat Dönemi yazar ve şairi

17 Usta at binicisi

si'nde görülebilecek kadar görmüş; hadis ve tefsir ve kelam ve tasavvuf gibi şeylerle hiç meşgul olmamış ve hatta bana kendisinin itiraf eylediği üzere Kur'an-ı Azimüşşân'ı,¹⁸ Fransızca tercümesinde ve bizce "tefsir" demek olacak tenkitli Kur'an'ı Avrupa lisanlarında görmüş ve keza bir sohbetinde kendi kalemiyle yazarak itiraf ettiğine göre bazı İslam âlimlerinin benimsedikleri yolun özüne de Batı lisanlarına yapılan tercümelerinden vâkıf olmasıyla Müslüman ve Osmanlı olan bir adam için bunların ne yaman noksanlardan addolunacağı ayrıntılandırmaya ve sözü uzatmaya değmez. Bazı edipler bir kitabının kapağına nakleylediği bir beyti vezinsiz ve yanlış olarak nakleylediğini serzeniş makamında dile getirmişlerdir. Hakları da vardır. Bu misilli hatalar nesirlerinde de nadir değildi. Ancak Beşir Fuat'ın Batı dilleri ve eğitimindeki hissesinin öyle bir vezinsiz beyte, birkaç yanlış nesre feda olunuvoreceğine hükmetmek için insanın Doğu eğitiminden külliye mahrum bulunmasından başka hiçbir özü olamaz. Beşir Fuat'taki iktidarı görmeli ki bir beyti vezinsiz nakletmesinden dolayı uğradığı serzenişler üzerine birkaç gün Osmanlı şiir usulünü etraflıca araştırarak vezinli kafiyeli bir hayli beyitleri kendisi nazmetmek derecesine varmıştır. Çünkü şair olmak -yine şairlerin inançlarına göre- vezin ve kafiye düzmekten ibaretse şairliğin bu derecesi Beşir Fuat için hakikaten dört beş günlük bir araştırmaya ihtiyaç gösterecek şeylerden ibaret kalır.

Beşir Fuat'ı yayımladığı eserlerinden tanıyamazsınız. Bu zat öyle bir marifet fidanıydı ki Batı eğitimini henüz bize olan yabancılığı hasebiyle "yabani" addedecek olursak Doğu eğitimimizin aşısı yeni vurulmuş idi. Meydana koyduğu eserler henüz birkaç senelik aşılı bir fidanın yetiştirebileceği tek tük meyvelerden ibaretti. Ah! İntihar rüzgârı, o zavallı fidanı olgunluğunu bulamadan kurutmuş olmasaydı, ondan o kadar eğitim meyveleri toplanacaktı ki cihan şirin bir tat alacaktı. Ne fayda ki boş bir felsefe o zavallının zekâsını zehirleyerek

¹⁸ Şan ve şerefi yüce olan Kur'an

milletine en büyük ilim hizmetiyle iftihar edenlerin en önde geleni olmak şerefinden o biçareyi mahrum bırakmıştır. Talihsizliğin derecesine bakınız ki bu şerefe nailiyet hevesi de kendisinde vardı. Hatta yakında görüleceği üzere son günü dahi bu hevesin derecesini takdire yardımcı olacaktır.

Beşir Fuat'ın sefahate düşkün bir şık olduğunu iddia edenler vardır. Talihsiz çocuk! Kendisi de kendisini öyle zannedermiş. Bana yazdığı mektupta dahi bu yolda söz söylemiş. İhtimal ki beni de o düşüncede bulunanlardan zannetmiş de düşüncelerimi redde hacet görmediği için böyle yazmış. Biçarenin bana özel bir hürmeti vardı. İhtimal ki böyle yazması da o özel hürmetin gereği olmalıdır. Fakat Beşir Fuat zannolunduğu ve kendi zanneylediği kadar sefahat düşkünü değildi. Sefahat süsten mi ibarettir? Askerken gayet temiz giyinirdi. Hatta birkaç defa askerce, kahramanca olan süsünü pek beğendiğimden bahseylemiştim de asker için temizlik ve süs ve çalımın ihtiyaç gereği olduğunu ve pasaklılığın askerliğe hiç yakışmayacağını söylemişti. Meslek değiştirdikten sonra Beşir Fuat'ı lekeli palto, epeyce kirli gömlek, kalıpsız fes ve boyunbağısız, yani perişanca bir hâl ile defaatle gördüm. Hoş süs denilen şey insanın insaniyetini tamamlayamayacağı gibi eksikliği dahi indirip azaltmaz ya! Fakat bence sabit ve muhakkaktır ki Beşir Fuat askerken süsünü askerlik şerefının muhafazası için yapardı. Sivil olduktan sonra süsü istediği zaman yapar ve istemediği zaman yapmaz oldu. Sözü daha doğrusunu ister misiniz? Fuat gibi bir adama süs olsa da olur olmasa da! Öyle insan güzeli bir kahraman süslü de olsa güzeldir olmasa da!

Bu adamın bazen eğlence mahallerine devamı dostları için dikkat çekici ve önemli oldu. Bu dikkatte bulunanların birisi de ben oldum. O yoldaki hâlini özel bir surette soruşturdum ve soruşturttum. Gerçi sefahate düşkün yaşayışını kabul görmedimse de azarlamaya ve kınamaya değer de bulmadım. Birkaç nasihat edecek oldum. Söylediğim sözlerin

daha âlâsını o bana söyledi. Hükmettim ki bu adam çocukluk ve cahillik hâlinde bulunmuyor, yaşayış yolunu kendine özgü bir bilinçle kendisi tayin etmiştir. Böyle bir adamın elbet bir gün olup da gidişini düzeltereğine kandım.

Zaten nasıl azarlayayım? Zamanımızca toplumsal durumumuz semt semt takdire ve övgüye şayan olup da içimizde bir Beşir Fuatçık mı var ki bir miktar hoş geçen yaşamı gözlemlere batsın? Beşir Fuat, “vur patlasın çal oynasın” âlemlerinde yaşıyormuş... Bu mübalağa! Ben hiçbir vakitte Beşir Fuat’ı sarhoş görmedim. Hiçbir kimsenin Beşir Fuat’tan incindiğini işitmedim. Katiyen hükmederim ki Beşir Fuat hiçbir hâl ve hareketle zabitanın dikkatini bile çekmiş değildir. Otuzluk, otuz dörtlük bir babayiğit olarak cebindeki parasını, herkes indindeki haysiyet ve itibarını, erkeklikçe meziyetlerinin hepsini Beşir Fuat hakikaten iyiye kullanmak şartıyla biraz hovardalıkta bulunmuştur. Vakarı, namusu zerre kadar şüphe götürmeyen bir adamın nasıl bir vicdan sahibi olduğuna dikkat buyurulsun ki hovardalık yolunu, türlü alçaklık ve rezillikleri meslek sayanlar, bu kötü hâllerinden vicdanca mahzun bile olmadıkları hâlde o biçare çocuğun son üzüntüsü, intihar sebebi olmuştur. Beşir Fuat kadar olgunca hareket eden bir adama o kadarcık bir yaşayış çok mu görülür? Ayıp mı sayılır? Pekâlâ! Öyleyse zavallı çocuk işte o ayıbını kendi kanıyla yıkamıştır. Artık bundan sonra yaşayışından dolayı Beşir Fuat’a itiraz taşı atmak affı mümkün olmayacak bir zulümdür.

Ömrünün en mühim zamanı demek olan şu zaman hakkında şimdiden bu suretle muhakemeye girişmekliğimiz belki yersiz görülebilir. Zira bana yazdığı mektupta kendisi de işin bu taraflarını muhakemeye başlangıç olabilecek şeylerden bahsetmiştir. Fakat Beşir Fuat’ın nasıl bir adam olduğunu tanıtmak faslında şu kadarcık olsun bir söz söylemek bence lazımdı. Yine o kadarcığını söyledim. Kalanını yerine erteledim.

İNTİHAR ŞEKLİ

Pek çok kendini öldürenlerin intihar şekilleri okunmuştur. Fakat Beşir Fuat kadar metanetle bu dehşetli felaketi kendi başına yapmış bir kimse görülmemiş ve işitilmemiştir.

İntiharı kânunusani ayının yirmi beşinci gündüzünde¹⁹ -ki pazardır- son bulacak gecede meydana gelmiştir. Bundan üç gün evvel yani çarşamba günü akşamı kardeşim Cevdet'in hanesine gelip fakat Cevdet gayet yorgun ve rahatsız olarak yatağına girmiş bulunduğu sebeple kayınbiraderi İbrahim Efendi'yle görüşmüşler. İbrahim Efendi'nin ifadesine göre hâl ve şanında ümitsizliğe, kedere, intihara falana delalet edebilecek hiçbir emare görülmemekteymiş.

Cuma günü akşama kadar *Tercüman-ı Hakikat* matbaasında bulunmuş. Her zamanki gibi gayet şen bir hâlde olup hatta yeğenimiz Mustafa Refik'in *Tettebbu-ı Tabiat* isimli Fransızca eserden tercüme ederek, "Büyük dayım beni derslerimin haricinde meşguliyetten men eyledi. Hevesimi yenemeyerek ondan gizlice şunu tercüme eyledim. Tashih²⁰ buyurunuz," diye evvelce kendisine vermiş olduğu tercümeyi düzelttikten sonra Refik'e iadeyle birçok da sohbette bulunmuş. Gerçi Refik'i derslerinin haricinde meşguliyetten men eylemiştim. Kendisi Mekteb-i Mülkiye'nin²¹ bu sene son sınıf talebelerinden olup gayet çalışkan ve yazarlığa yetenekli ve meylliyse de bu çalışkanlığı yalnız derslerine sarf ederek öyle tercüme ve telifle zamanını israf etmemesini defaatle tembih

¹⁹ Miladi takvimde 5 Şubat'a denk gelmektedir. (y.h.n)

²⁰ Yanlışları düzeltme, iyileştirme

²¹ Osmanlı Devleti'nde memur yetiştirmek amacıyla 1858'de açılan okul

etmişsem de haşarı çocuk, tembihin aksine yine birçok şeyleri tercüme ederek veya kendisi kaleme alarak imzalı imzasız yayınladığı gibi bu *Tettebbu-ı Tabiat* makalesini de öyle hırsızlamadan veya kaçakçılık suretinde yazıp Beşir Fuat’a vermiş. Beşir Fuat da yalnız iki yerinde tercüme hatasını bularak bundan bir sohbet kapısı açıp çocuğun zekâsını ve ilimdeki hissesini artırmak için birçok konuya sözü getirmiş ki bu sohbeti eden bir Beşir Fuat’ın iki gün sonra intihar edeceğine dinleyenlerden hiçbirisi ihtimal veremezlermiş.

Yine bu cuma günü *Tercüman-ı Hakikat* gazetesihanesine gelmezden evvel matbaacı Mihran Efendi’ye gelerek bir lira almış. Lirayı cebine koyduktan sonra köprü başına doğru giderek sonra dönmekle bizim matbaaya doğru yürüdüğünü yine Mihran görmüş. Bazı vakitler yaptığı gibi bu defa dahi fesini ensesine doğru eğerek ve geniş ve güzel alnını açarak tam bir vakarla yürüdüğüne dikkat eden Mihran, bu yakışıklı adamın şu gururunu da pek beğenmiş.

Cumartesi günü akşama kadar hanesinde ve yatağı içinde bulunarak ta akşam Mihran’ın hamalını çağırıp efendisine vermek üzere bir mektup vermiş. Hamal, “Beyefendi! Eğer mektup aceleyse hızlıca bir adamla Mihran Efendi’nin hanesine ulaştırayım,” deyince, “Hayır, hayır! O kadar acele değil! Yarın vermeniz daha iyidir,” demiş. Bu adamın da rivayetine göre Beşir Fuat’ın hâl ve şanından dehşetli bir niyeti bulunduğuna asla anlaşılamamış.

O akşam hanesinde her zamanki hâlimden başka hiçbir olağandışı hâli görülmemiş. Uyku zamanı gelince hane halkı yataklarına çekildikleri hâlde Beşir Fuat kütüphanesinde kalmış ki çalışacağı geceler hep böyle herkes çekildikten sonra yalnızca çalıştığından bu hâli dahi dikkat çekici olmamış.

Ertesi sabah zuhur eden mektupları o gece mi yazmış? Yoksa evvelden yazıp hazır mı etmiş? Burası tereddütlü bir yerdir. Öyle bir müthiş gecede yazılan mektupların her zamanki kaleme aldığı eserlerden mutlaka bir farkı olmak la-

zım gelirse mektuplarda hiçbir fark görülmediğine dikkat lazımdır. Beşir Fuat gayet seri yazar, bir yazdığını bir daha okumaz bir adam olduğundan ekseriya pek çok harfleri, kelimeleri atlar ve birtakım kelimelerin dahi yarısını yazıp yarısını eksik bırakır. Bundan dolayı mürettepler²² de musahhihler²³ de defaatle şikâyet etmişlerdir. İntihardan sonra ortaya çıkan mektuplarında dahi bu hâl görülmüşse de bunu olağan- dışı olmak üzere kabul etmeye imkân görülemez.

Şu hâle nazaran mektupların daha evvel yazılmış oldukla- rı zannolunabilir. Ancak bu zan, bir hakikat derecesine vara- maz. Zira Beşir Fuat'ın intihar hususunda gösterdiği metane- tin o gece de mektupları böyle her zamanki yazma şeklinden hiç farkı olamayacak surette yazabilmesine yetecek derecede olduğu en muhakkak bir şeydir.

“Kokain” denilen uyuşturucu eczayı cildin altına şırınga etmek için kullandığı aleti, evvelce Beyoğlu'nda Beşir Fu- at'ın elinde görmüşler diye bir rivayet vardır. Hatta görenler bunu ne yapacağını sual eylediklerinde, “Kokainin uyuştur- ma derecesini tecrübe için aldım. Bir kediye şırınga ettim. O yeri yaktım. Kedinin hiç ağrı ve acı hissetmediğini gördüm,” demiş olduğu dahi rivayet edilir.

Bu aletle uyuşturma ameliyatını bilekleri ve kolları ve gerdanı üzerinde icra ederek ardından, bir usturayla buralar- daki damarları kesmiş. Ölümün geliş şeklini kaleme almak için önüne bir kâğıt ve eline bir kalem almış. Bu kâğıt üzerine -aşağıda aynen görüleceği hâliyle- bazı kelimeler yazmışsa da mektupları gibi düzgün olmayıp kudreti kalmayan bir elin yazabileceği surette, kâğıdın şurasına burasına dağınık, peri- şan yazarmış. Kâğıt dahi kanla bulanmış.

Kütüphanede meşguliyeti uzayarak şayet kahve gibi si- gara gibi bir şeye ihtiyacı varsa anlamak üzere baldızı ha- nım aşağıya inmiş. İçeriye girip o hâlini görürse fenalık olur

22 Mürettep, basım evinde dizgi yapan kimse; dizgici

23 Musahhih, yayımlanacak bir yazı veya kitabın eksikliklerini düzelteren kişi

diye Beşir Fuat baldızına yazıyla meşgul olduğundan ve hiçbir şey istemediğinden bahsederek kadının girmesine lüzum göstermeksizin geri dönmesinde başarılı olmuş.

Tam üzerine baygınlık gelmeye başlayınca feryat figan eylediği bazı gazetelerde yazılmışsa da doğru değildir. Yalnız uşağını çağırmak için seslenerek uşak geldiği zaman da kanının hepsinin akması için elinden tutarak kolunu şiddetle sarsmasını herife emreylemiş. Herif bu dehşetli hâli görüp velveleye başlayınca kadınlar koşmuşlar. En yakın olan ve kendi ahbablarından bulunan Doktor Nafiz Beyefendi'ye haber yetiştirip o dahi derhâl yetişmişse de iş isten geçmiş. Doktora birkaç lakırdı söyleyerek ruhunu teslim eylemiş.

İşte benim en doğru olmak üzere haber eylediğim intihar şekli bundan ibarettir. Gazetelerin yazışları arasında da *Tarık*²⁴ gazetesinin yazdığı fıkrayı, zabıtanın aldığı yönüyle tercih ederek, aşağıda görüleceği üzere aynen koyuyorum:

“Beşir Fuat Bey’in İntiharı

Osmanlı yazarlarından Beşir Fuat Bey evvelki gece Babîli civarında Nallı Mescit mahallesinde bulunan hanesinde facialı bir surette intihar etmiştir.

Bu hususta resmî mercilerden elde ettiğimiz güvenilir bilgilere göre adı geçen kişi bahsolunan gecede saat üç raddelelerinde hanesine gelmiş ve icrasını evvelce kararlaştırmış olduğu intiharın fiiliyatına başlamıştır.

İntihardan önce bazı mahallere ve intihar şekline dair zabıtaya birçok kâğıtlar yazıp kütüphanesinin üzerine bırakmış ve ardından ‘kokain’ namındaki ‘uyuşturucu’ cisimle ilk anda keseceği noktalara şırınga ederek o noktaların hissiyatını mahvettikten sonra kolundaki ‘atardamar’ı dört yerinden kestiği gibi *artère carotid*²⁵ nam damarı dahi keserek ve ka-

24 *Tarık*, 7 Mart 1884 tarihinden itibaren Filip Efendi tarafından cuma günleri İstanbul’da yayımlanan gazete. (y.h.n)

25 Fr. carotide a l’artère: Şah damar

lemi eline alarak akmaya başlayan kanın vücuduna bahşetmekte bulunduğu tesiri ve ölüm hissini yazmıştır ki Zaptiye Nezaret-i Aliyye'sinde²⁶ saklı olan ve kanlı bir hâlde bulunan kâğıtta aynen şu ibareler yazılı bulunmuştu:

-Kâğıdın Kopyası-

Ameliyatımı icra ettim, hiçbir ağrı duymadım. Kan aktıkça biraz sızlıyor. Kanım akarken baldızım aşağıya indi. Yazı yazıyorum, kapıyı kapadım diyerek geriye savdım. Bereket versin içeri girmedim. Bundan tatlı ölüm tasavvur edemiyorum. Kan aksın diye hiddetle kolumu kaldırdım. Baygınlık gelmeye başladı...

Adı geçen ölü, intiharı esnasında, hayatına dair son tarihçe olmak üzere şu kâğıdı yazabildikten sonra saat sekiz raddelerinde baygın bir hâlde düşerek ölüm sancısı sebebiyle bağırmaya başlamış ve bunun üzerine tüyler ürpertici feryadı aile fertleri tarafından işitilmekle derhâl Nuruosmaniye civarında oturan Doktor Miralay İzzetli Nafiz Beyefendi getirilmişse de son sözü olmak üzere, 'Doktor! Ne uğraşıyorsun? Beş dakikalık ömrüm kaldı!' diyebilerek sayılı nefesini tamamlamıştır.

Gerek intihar mahalli ve gerek odanın dışarısı ve hele elbisesi al kanlara boyanmıştı.

İntiharının vuku bulmasından evvel zabıta tarafına yazmış olduğu kâğıt da aynen şudur:

-Kâğıdın Kopyası-

(Zabıta tarafından gelecek soruşturma memuruna!)

Size anlatmaya mecbur olmadığım bazı sebeplerden dolayı hayattan vazgeçmeye mecburiyet gördüm. Kendi kendimi öldürdüm. Benim yazım ve imzam matbaa âleminde bulunan

²⁶ Osmanlı Devleti'nde güvenlik kuvvetlerinin bağlı olduğu teşkilat

yazarlarca malumdur. Bundan dolayı boşuna işgüzarlık edeceğim diye zaten matem içinde bulunan aile üyelerim hakkında lüzumsuz incelemelere girişip de onları rahatsız etmeyiniz. Şu itirafnamem intiharın gerçekleştiğine ispattır. Sizin **vazifeniz** bu kâğıdı alıp bir raporla, ilgili makama takdim etmekten ibarettir.

Beşir Fuat

Ek:

Vücutumu otopsi olunmak üzere Mekteb-i Tıbbiye'ye bağış olarak verdim. Cenaze oraya naklolunmalıdır.

Beşir Fuat

Adı geçen ölü, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriyye ders nezaretine yazdığı bir kâğıtta da cesedini mektebe hediye ettiğinden bahisle otopsisini rica etmiştir. İntiharının gerçek sebebine dair bir zata yazıp yine Zaptiye Nezaret-i Aliyye'sinde bulunan ayrıntılı bir yazıda intihar işini bilime uygun olarak icra edeceğini ve bu hususta bilim âlemine yadigâr olmak üzere bir yazı yazacağını (kopyası yukarıda bulunan birinci kâğıt olacak) bildirdikten sonra intiharın gerçek sebebine sözü getirerek validesi merhumenin akıl hastalığına yakalanması hasebiyle bazı usta hekimlerle gerçekleşen bilimsel sohbetlerinde bahsedilen hastalığın miras olarak kendisine de geçeceğini söylediklerini beyan ve bu sebeple ileride öyle bir hastalığa yakalanmamak için başına sülükler koyup gayetle ferah yaşaması gerektiğini söylediklerini ve bu nedenle gereken ameliyatı icra etmişse de daima kalbini dünyevi elem ve kederlerden kurtarmak ve azat etmek için birtakım masraflarda bulunup servetini kaybettiğini ve işte bu geçen sebeplerden dolayı zaten tasavvur ettiği intiharı icra eylediğini ayrıntılı olmak üzere tasvir eylemiştir ki bahsedilen yazı mavi posta kâğıdına yazıldığı hâlde tam dokuz sayfalık yer tutmuştur.

Zabitanın icra ettiği resmî araştırmalardan vefat eden kişi-
nin yirmi bin liralık servetini kaybettiği anlaşılmıştır.

Bazı usta hekimler adı geçen kişinin intihardan pek az
evvel zihninin ansızın karışarak bu işe cüret ettiğini söylü-
yorlar.

İşte bu husustaki resmî araştırmalarımız bundan ibarettir.

Zavallının naaşı dünkü gün usulünce incelemeden sonra
kaldırılmış ve Eyüp civarında defnedilmiştir.

Allah, affına ve merhametine mazhar eylesin.”

BANA YAZDIĞI MEKTUP

Zarfin üzeri şu şekilde yazılıydı:

“Muhterem üstadım saadetli Ahmet Midhat Efendi hazretlerine özel mektubumdur.”

Zarf üzerinde şöyle bir not yazılıydı:

Hususi olduğu sebeple kendisinden başkası bunu açmaya izinli değildir. İçinde yayınlanacak bazı makalelerle intihar sebepime dair hususi bazı bilgiler verdim. Hükûmetin buna müdahalesini gerektirecek hiçbir şey yoktur.

-Mektubun Kopyası-

Mezardan bir seda!

Ey Hakîm!²⁷

Hayattayken pek çok lütuf ve iltifatınızı görmüştüm; minnettarane hislerimi son nefesime kadar muhafaza eylediğimi ispat etmek için kalemimden çıkan son satırları size hitaben yazıyorum.

Şu mektubumu aldığınız vakit elbette intihar ettiğimi de haber almış olacaksınız. Şu vakayı şairlerden bazıları ruhani güçlerinin tesirine ve bazıları dahi iddiaları ispatlamaktan aciz kalıp hayatı terk edecek derecede usanmış olduğuma yormak isteyecekler. Diğer bozuk düşüncelerine güldüğüm gibi bu boş zanlarına intihar etmek üzereyken bile yine kahkahalarla gülmekten kendimi menedemiyorum. Ben sivrisinekli

27 Tasavvufta, eşyanın hakikatini olduğu gibi bilen, Allah ile kâinat, insanla âlem arasındaki bağları, âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmine sahip kimse

yerlerde çok bulundum ve hatta uyumdan da mahrum oldum. Onların vızıltısından bana hiçbir tesir hasıl olamaz.

İntihar niyeti bende iki seneden fazla oluyor ki mevcuttur. Yalnız muayyen vaktine bırakmışım. Bu vakit de geçen hafta gelip çatmıştı. Ancak şairlerin dokundurmalarını cevapsız bırakmamak için bir hafta daha ertelemeye mecbur oldum. Gerçi birkaç dokundurma daha varsa da onları dikkate değer görmediğim için niyetimi düşünceden fiile çıkarmayı daha fazla ertelemeyi münasip görmedim.

Bugünkü Tercüman'da yer alan, Muallim Naci hazretlerine hitaben yazmış olduğum bir makalede Voltaire'in²⁸ eserlerini inceleme, ileri sürdüğü fikirlerin iyi ve kötüsünü ayırmayla bu dâhinin insanlık âlemine etmiş olduğu hizmeti takdir edebilmenin herkesin kârı olmadığını söylemiş ve aksini iddia edenlerin sözlü olarak münakaşaya girişmelerini teklif etmiştim. Hocazade bilmem kim imzalı bir adam bu teklifi kabul etmiş. Ancak benim vaktim olmadığından bu sözlü münakaşayı zatıalileriyle²⁹ etmesini teklif ettim. Bu hususta acizlerine vekil olmayı kabul buyuracağınızı kuvvetle ümit ederim.

Şairlere, bilimsel makaleler yazmanın, vezin ve kafiyesi belirlenmiş bir gazel söylemekten güç olduğunu göstermek için ettiğim teklifi bilim erbabından kabul etmeyecek kimse tasavvur edemem. Bilhassa bunun için dahi kendine güvenen şairler, Numune-i Terakki Mektebi³⁰ Müdürü Nadir veya Mekteb-i Osmani³¹ ders nazırı³² Hüseyin Efendi'ye müracaat ederlerse teklifleri reddolunmaz. Benim iddiamın isabeti

28 Voltaire (1694-1778), Fransız Devrimi ve Aydınlanma hareketine büyük katkısı olmuş, din ve ifade özgürlüğü ve insan hakları konusundaki düşünceleri ve yazılarıyla tanınan Fransız yazar ve filozoftur. (y.h.n)

29 Zatıalî ifadesiyle Ahmet Mithat Efendi kastediliyor. (y.h.n)

30 Numune-i Terakki Mektebi, İstanbul'un Süleymaniye Mahallesi'nde 1884 yılında Riyaziyeci Mehmet Nadir Bey tarafından kurulmuş, İstanbul Lisesi'nin temelini oluşturan okuldur. (y.h.n)

31 Mekteb-i Osmani, Osmanlı yönetiminin Fransa'ya gönderilen askeri öğrencilerin Fransızca öğrenmelerini sağlamak amacıyla 1857'de Paris'te açtığı okuldur. (y.h.n)

32 Ders nazırı, eskiden okullarda derslerin vaktinde yapılmasını sağlayan ve disiplinle ilgili diğer işleri yürüten kişi

herhâlde sabit olur. Abdülhalim Memduh Bey³³, Ceride-tü'l-Hakâyık'ta bir bent yayınlamıştı. Buna cevap verecektim; hatta yazmaya da başlamıştım. Fakat halledilecek diğer işlerim olduğundan bunu tamamlamaya muvaffak olamadım. Başlıca konularına kısaca cevap vereyim:

Kalbin hissettikleri (mecaz manası istenmez galiba) hakikattir diyor. Hâlbuki içteki ve dıştaki duyuların insanı ne kadar yanılttığı gerek zatıalileri tarafından ve gerek bu aciz tarafından birçok örneğiyle açıklanmıştır. Hakikat nedir tayin ediniz, diyor. Louces isimli İngiliz filozofun Felsefe Tarihi (The Story of Philosophy) unvanlı eserinin girişinde hakikatin ne olduğu uzun uzadıya tarif edilmiş ve belirlenmiştir. Bura müracaat etsinler.

Bilim değişiyor ve başkalaşiyor. Zaman değiştikçe hükümler de başkalaşır, deniyor. Bilimin dönüşmesi ve değişmesi mümkün olan kısmı henüz ispatlanmayan kısımdır. Arşimet kanunu, yer çekimi kanunu, dünyanın eksenini etrafında devrelediğine dair bilgimiz değişir mi? Değişmez. Çünkü bunların doğruluğu ispatlanmıştır. Bilimin ispatlanmış olan kısmı değişmezdir. Diğer kısmıysa akla yakın varsayımlardır ki bunlara faraziye namı verilir. Bunların hakikatleri ispatlanıncaya kadar değişebilirler. Ancak ispat olunduktan sonra değişimden korunmuş olurlar.

Bilimin değişime müsait olan kısmı yine birtakım emarelere ve delillere dayandığından bunları kabul etmeyip de onlara hiçbir esası olmayan zanları tercih etmek nasıl mümkün olabilir? Birisi Paris'te ne kadar nüfus var diye sorsa, üç milyona yakın dense, hayır bu miktarın eksik veya fazla olma ihtimali vardır. Bunun üzerine orada bulunan nüfusun yedi milyar olduğunu kabul etmek doğru derse, böyle bir iddiaya karşı nasıl cevap verilir?

33 Abdülhalim Memduh Bey, Servet-i Fünun'a zemin hazırlayan ara nesil ediplerinden ve şairlerindendir. Aynı zamanda Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye isimli eserin sahibi olmasıyla Osmanlı'da ilk modern edebiyat tarihçisi kabul edilmektedir. (y.h.n)

Hakikaten şair olmak kolay değildir. Ancak hakikaten bilimle uğraşan kimse olmak daha güçtür. Hem de zaten bizim aleyhinde bulunduğumuz şey şiirde kabul olunan ve terkine izin verilmeyen tabiata aykırı hayallerdir. Böyle olmayanları makbuldür. Zola'nın³⁴ romanları da hayal ürünüdür. Olmasa tarih olur. Ancak bu hayaller tabiidir. Bir şeyin tabii olup olmadığı kâinat kitabını veya meseleye alakalı olan sayfasını inceleyip tasvir olunan şeyin ona uygun bulunup bulunmadığını araştırmayla meydana çıkar.

Hugoların,³⁵ Shakespearelerin,³⁶ Mussetlerin,³⁷ Goethe-lerin³⁸ eserlerinde hakikate uygun pek çok şeylere tesadüf olunur. Benim itirazlarım, hakikate aykırı olanlarıdır. Zaten yazmış olduğum makalelerimde bu hususta yeterli izahat vardır. Bu yetmezse Zola'nın eleştirel eserlerine müracaat olunsun. Hizmetlisi bulunduğum hakikat mesleğinin değerinin artmasını zaman üstlendiğinden karşılarında cevap verecek kimse bulunmaz ümidiyle hayalîyunun³⁹ bundan böyle ileri sürecekleri saçmalıkların o görüşü yok edemeyeceğinden eminim. Zaman nice hakikat hizmetkârları yetiştiriyor ve yetiştirecektir ki bunlar arasında Beşir Fuat'ın namı bile anılmaz.

Tercüman'da yayınlanacak gerek askeri konulara ve gerek diğer şeylere dair birkaç makalem kaldı, onların unutmaköşesine atılmamasını özel surette rica eylerim. Mekteb-i Tıbbiye'nin otopsi için senede beş-altı cenazeye ancak nail olabildikleri ve bu miktarın tam anlamıyla otopsi öğrenmeye

34 Émile Zola (1840-1902), natüralizm akımına öncülük etmiş Fransız yazar

35 Victor Hugo (1802-1885), romantizm akımına bağlı olarak eserler vermiş Fransız şair, romancı ve oyun yazarı

36 William Shakespeare (1564-1616), Rönesans Dönemi'nin büyük isimlerinden, İngiliz şair, oyun yazarı ve tiyatro oyuncusu.

37 Alfred de Musset (1810-1857), romantik akıma bağlı eserler vermiş Fransız oyun yazarı ve edebiyatçı

38 Johann Wolfgang Von Goethe (1749-1832), Alman edebiyatçı, siyasetçi, ressam ve doğa bilimci

39 On dokuzuncu yüzyıl sonlarında romantik şair ve yazarlar için kullanılmış bir ifadedir. (y.h.n)

yetersizliği malumdur. Hayatımda bilime hizmet eylediğim gibi cenazemin de öyle hizmetkâr olmasını arzu eylediğimden cenazemi otopsi olunmak üzere bağışlayarak Mekteb-i Tıbbiye'ye terk eyledim. Ümit ederim ki mirasçılarım şu arzuma mâni olmazlar.

İntiharımı da bilime uygun tatbik edeceğim; atardamarlardan birinin geğtiği yerde cildin altına "klorit kokain" şırınga edip buranın hissini iptal ettikten sonra orasını yarıp atardamarı keserek kan akıtma yoluyla hayatı terk edeceğim.

Kan akmaktayken her zaman atardamarı sıkıca tutarak ve diğer önlemlere müracaat ederek hayatı kurtarmak mümkün olduğu hâlde azmimden vazgeçmeyeceğim!

Şairler sözle pek çok kahramanlık satarlar; fakat fiiliyata gelince böyle bir metanet göstereceklerinden pek emin değilim. Çünkü şu intihar beyne bir tabanca sıkmak, kendini asmak veya suya atılmak gibi değildir. Onlara bir kere teşebbüs edilince onu menetmek tercihi elden gider.

Maruzatım bundan ibarettir. İntihar sebebimi de ayrı şekilde arz edeceğim. İsterseniz burasını da yayınlatabilirsiniz.

Felsefe vesaire hakkında görüşümü bilmek isteyenler eserlerimde isimlerini takdirle zikrettiğim müteahhirîn⁴⁰ filozofların eserlerine müracaat etsinler. Bu teklif beni bilmeyenlere aittir. Beni bilenlerce görüşüm zaten malumdur.

Ey hakîm! Size ebedî veda ediyorum. Emin olunuz ki son nefesime kadar size karşı minnettarane hislerimi muhafazadan vazgeçmedim.

Siz çok yaşayınız; Osmanlı milletine hizmetler ediniz. Ben de öyle kutsal bir hizmete devam etmek ister idiysem de bazı zorlayıcı sebepler beni ondan mahrum etti. Bununla beraber milli vazifesini yerine getirmede kusur etmemiş bir vatan-

40 Belli bir dönemden (yaklaşık XI. yüzyıl) sonra gelen ilim adamları ve onların yaşadıkları çağ

pervere, kalemi eline aldığı günden terk ettiği zamana kadar görüşüne, fikrine muhalif bir şey yazmamış bir yazara, her zaman hakikati ve gelişimi desteklemekle insanlık vazifesini yerine getirmeye elinden geldiğince çaba sarfetmiş bir insana mahsus olan vicdani bir rahatlıkla hayatı terk ediyorum ki bu da az bir şey değildir zannederim. Ebediyen Beşir Fuat'ı hatıranızın bir köşeciğinde hıfz eylemenizi temenniyle sözümü sonlandırırım üstadım efendim.

5 Şubat sene 1887

Beşir Fuat

İntihar Sebeğim

Validem delirmişti. Kendisinde zulüm deliryumu⁴¹ (délire du persecution) vardı. Doktorlardan Munceri'yi getirttim. Muayene ettikten sonra bu yoldaki akıl hastalarının ya kendini öldürmek veya diğerini boğmak ve katletmek veyahut mangal devirip yangın çıkarmak ihtimali olduğunu ve kendisini evde alıkoymanın tehlikeli olup hastaneye naklinin elzem bulunduğunu söylemişti. Evde alıkonulur da şayet kendini öldürecek olursa, başlıca varisi ben olduğumdan, kimse bu durumun kaza olduğuna inanamayacak ve herkes miras yemek kastıyla hastaya kasten dikkat edilmediği zannına kapılacaktı. Özellikle tabibin ihtarı dikkate alınmadığı surette belki kanunen de bir mesuliyet icap edebilirdi. Bundan başka okuduğum tıp kitapları da tabibin sözünü teyit ediyordu. Bilhassa Tardieu'nün Emraz-ı Dahiliye'si!⁴² Şu sebep ve düşüncelerin zorlamasıyla validemi hastaneye götürmeye mecbur oldum. Ancak böyle bir vakanın insanın zihninde ne derece tesiri olacağını açıklamaya gerek olmadığından o zamanlar fikrimce bir perişanlık hasıl oldu. Bundan başka validemin

41 Zulüm deliryumu veya sanrı zulmü, kişinin zulüm gördüğüne inandığı psikopatik bir durumdur.

42 Fransız adli tıp doktoru Auguste Ambroise Tardieu'nün (1818-1879) 1873'te Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilen *İlm-i Emraz-ı Dahiliye ve Serriyat-ı Tıbbiye* adlı eseri. (y.h.n)

avukatlar elinde arapsaçı gibi karmakarışık olmuş davalarının vekâletini kendim üstlenip bunları yoluna koymak ve hakkı ortaya çıkarmak için de uğraşmakta ve mahkemelerin bazı münasebetsiz hâlleri asabımı bozmakta olduğundan, bu yönden de zihnime bir yorgunluk gelmişti. Bunların neticesi olarak kendimde bilinç karışıklığının başlangıç belirtilerini gözlemlemeye başladım. Tıp kitaplarına vâkıf olmam hasebiyle deliliğin irsî olarak geçen bir hastalık olduğunu da bildiğimden merakım arttı. Bu merakın tabii kötü bir tesiri oluyordu. Nihayet ben de Munceri'ye müracaat ederek kendimi gösterdim. Evvela beynime sülük yapıştırmayı tavsiye etti. İkinci olarak da eğlenceyle merakımı defetmenin çaresini bulmam gerektiğini söyledi.

Sülükleri birkaç defa yapıştırdım. Diğer taraftan da sefahate başladım. Gerçi bunların faydasını gördüm. Pederim pek düzgün, validem haysiyet ve vakarını muhafaza etmek için paraya bakmamak lazımdır fikrinde olduğu ve ben onların neslinden gelip yine onların terbiyesini gördüğüm cihetle hem fıtraten hem terbiyeten cömertliğe meyilliydim. Sefahat âleminde bu cömertliğin doğuracağı netice malumsa da fıtratımı değiştirmek mümkün olmadığı gibi malımı muhafaza etmek için şuurumu kaybetmeye de razı olmadığımın biz masraflara koyulduk. Masrafı bol ettikçe tabii sefahat kapıları da kendiliğinden bize açılmaya başladı. Bundan başka, sefahat âlemine düşmüş olan bazı zavallıların hâline acıdığımın bunlardan bazılarını o âlemden kurtarmak istedim. Bu niyetle birini kendime metres edip on sekiz ay kadar muhafaza ettim. Yalnız seçimde kusur ettiğimi, benim merhamete layık gördüğümün hakikatte ona müstahak olmadığını sonradan anladım. Başımın defettim.

Fakat on sekiz ay zarfında da nice para sarf ettim. Sonra başkasını buldum. Meseleyi uzatmayalım, bununla da bir müddet hoş vakit geçirdikten sonra kendisini Fransa'ya gönderdim. Fakat tuhaf bir tesadüf olarak, Fransa'dan bana

gönderdiği ilk mektupta kadın gebe olduğunu yazdı. Ben de tabii geri dönmelerini yazdım. Kadın geldi. Kuzguncuk'ta ev tuttuk, orada oturduk! Geçenlerde bir kız çocuğu dünyaya geldi.

Ancak bu bizim evden kesilmemiz, başlarda bir dereceye kadar evce müsamaha edildiyse de sonraları hüznün ve kedere sebep olmaya başladı. Eve geldiğim vakit eşim, "Niçin her akşam gelmiyorsun," diye serzenişler eder, ağlar. Evde birkaç gün kalıp da Kuzguncuk'a gittiğim vakit, "Artık sen benden bıktın," diyerek metresim ağlar. Ben, iki cami arasında beynamaz gibi kaldım.⁴³ Hiçbirine dert anlatılmak mümkün değil! Gerçi metres terk olursa, buna bir netice verilebilecekse de her arzumuzu yerine getiren, bir kabahati olmayan ve fazla olarak bizden bir de çocuğu olan bir kadını ağlata ağlata defetmeye nasıl razı olunur?

İşte şu birkaç hafta zarfında, böyle zor bir mevkide bulunmaya başladım. Bundan kurtulmaya çare olarak intihardan evla bir şey göremedim. Ama intihar fikrim birkaç haftalık değildir. Masraflarımın servetimle uyumlu olmadığı ve bunun bir gün tamamıyla tükeneyeceği öteden beri meçhul değildi. Ancak verilen sözleri yerine getirmemek veya kabahati olmayan bir kadını masraflarından dolayı terk etmek, vicdanıma münasip gelmiyor. İhtimal ki, eğlence ve cümbüşlerin de bu fikri kuvvetlendirmeye yardımı oluyordu. Bunun üzerine daha bir senelik yaşayabildiğim müddetçe böyle yaşarım ve mümkün olmadığı anda intihar eldedir dedim! Ve böyle bir neticenin muhakkak olması, beni asla eğlencemden menetmedi. Âdeta bu fikri, yaz gelirse Kâğıthane'ye gideceğim gibi kabul ettim.

Servetimin hepsini israf ettim. Bin beş yüz lira kıymetinde gayrimenkul malım var. Bunu dörde taksim ettim. Birini eşime, ikisini iki oğluma ve dördüncüsünü metresimden olan

43 "Ne yapacağını bilememek, iki yoldan hangisini izleyeceğini kestirememek" manasında kullanılan bir deyim

kızıma terk ettim. Bu parayı ben bir, nihayet iki senede bitebilirdim. Sonra çocuklarım açıkta kalacaktı. Bunlar için müşteri arkasından koşmaya tenezzül edemem. Giresun'daki han için bazı müşteriler başvurdular. Ancak ucuzca kapatmak istediler. Ben de razı olmadım. Bundan başka iki tarafın ağlaması da beni usandırdı. İntihar vasıtasıyla kendimi bu hâlden kurtardım. İşte kendimi öldürmem bundan kaynaklandı.

Beşir Fuat

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Ders Nezareti yüce zatına...

Saadetli Efendim Hazretleri,

Ömrümün en kıymetli bir zamanını, fikrimin en büyük kuvvetini bilimin şan ve şöhretini yüceltmeye sarf etmiş bir bilim dostu olduğumdan cenazemin de bilime hizmet eylemesi hususi arzumdur; bundan dolayı Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de otopsi olunmak ve bu suretle talebelerin otopsi ilmini öğrenmelerine az bir hizmet olmak üzere cesedimi bağışlayarak Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye terk ve bu arzuma muhalefet olunmamasını dahi özel surette vasiyetnamemle aile üyelerime tavsiye eyledim. Ümitvarım ki şu teklifim kabul buyurularak son arzumun yerine getirilmesi, yüce yardımlarına çokça buyurulur. O hususta herhâlde emir ve irade siz hazretlerininindir.

5 Şubat, sene 1887

Beşir Fuat

Matbaacı Mihran Efendi'ye yazdığı mektup:

Birader!

İlgili mektubumu lütfen Sasil'e gönder. Aman rica ederim, vakit kaybetmeyiniz. Bir tarafta unutulup kalmasını hiç arzu etmem. Ricanın son derece önemli olduğunu anlatmak için

“At ve it gonem” falan da demek lazım gelirse onu da işte ilave ediyorum! Kardeşliğinizde ebediyet, ticaretinizde bol bereket!

Kardeşin Fuat

Cuma gecesi saat sekiz.

Halit Bey’e yazdığı mektup:

Yüce huzurlarına...

Efendimiz!

Cumartesi günü dizilen bilimsel makalelerle askeri tartışmaların müsveddeleri varsa bunların gecikmesinde bir beis olmayıp bilakis takdim eylediğim mukabelenin⁴⁴ yayınlanması gecikecek olursa Kemal Bey’e karşı olduğundan birçok zaman düşünmeye lüzum gördüğüme yorulacağını, lütfen onların gecikmesiyle takdim eylediğim müsveddelerin tamamen olmazsa da kısmen olsun yarınki nüshada yer bulmasına lütfet buyurmanızı rica eder, efendim, o hususta ferman...

Fuat

44 İki yazıyı birinin okuyup diğerinin takip etmesi suretiyle karşılaştırma sonucu ortaya çıkan nüsha. (y.h.n)

ELEŞTİRİLER

Beşir Fuat, bana yazdığı mektubun girişinde mütevazıca bazı hürmet kelimelerinden sonra diyor ki:

Şu vakayı şairlerden bazıları ruhani güçlerinin tesirine ve bazıları da iddiaları ispatlamaktan aciz kalıp hayatı terk edecek derecede usanmış olduğuma yormak isteyecekler. Diğer bozuk düşüncelerine güldüğüm gibi bu boş zanlarına intihar etmek üzereyken bile yine kahkahalarla gülmekten kendimi menedemiyorum. Ben sivrisinekli yerlerde çok bulundum ve hatta uykuymdan da mahrum olmadım. Onların vızıltısından bana hiçbir tesir hasıl olamaz.

Canına kıymak üzere bulunan bir adamdan şu yolda sözler işitmek, hakikaten akıllara hayret verir. İnsanın başı ağrısı, midesi bozulsa, kahkahalarla gülmeyi kalemine değil, hatırına bile getiremeyeceği aşikârken Beşir Fuat'ın bu kahkahaları ve sivrisinek benzetmelerine dair hikâyeleri bizce gerçekten fevkalade bir hâl addolunur.

Ancak şairlerden bazılarının bu intiharı ruhani güçlerinin tesirine yormaları zannı, boş bir zandır. Böyle bir zan şairlerde değil belki dervişlerde bulunabilse dahi zanlarının mahiyetini takdir hususunda ancak, “O da kendi hüsnüzanlarından ibarettir,” denilebilir!

İddialarını ispatlamaktan aciz kalanların hayatı terk derecesinde usanmış olacaklarını tasavvur için o iddia edenlerin mutlaka ukala olmaları lazım gelir. Fakat değme bir ukalalık ve inatçılığın neticesinde dahi intihar tasavvur olunamaz. Bir

adam iddiasını ispat edemezse, demek olur ki, davası boştur. Boş bir dava uğrunda can feda etmek akıllı kimsenin kârı olamayacağından fazla o boş davada devamı dahi tasavvur olunamayarak elbette geçersiz olduğuna kanaatle hakkı tercih eder.

Ama dava esasen haklı olur da lüzumu derecesinde ispat dahi edildiği hâlde diğer kişi hakkı teslim etmezmiş, ukalalı-ğa ve inada saparmış. Bundan haklı olana ne? Varsın ukalalık ve inat kendini öldürsün. Haklı kişiye, inatçının hakkı kabul etmemesinden dolayı, insanlık hasebiyle yalnız ona acılamakla kalır.

Bundan dolayı biçare Beşir Fuat daha bu ilk zannında hataya düşmüştür.

Mektubunun bundan aşağıki bölümünde, intihar niyetinin iki seneden beri kendisinde mevcut olduğunu ve belirlediği vakit geçen hafta gelip çatmışsa da şairlerin dokundurmalarını cevapsız bırakmamak için bir hafta daha ertelemeye mecbur olduğunu ve gerçi bazı dokundurmalar daha varsa da dikkate değer görmediği için dehşetli niyetini daha fazla ertelediğini söylüyor.

Şairlerle münazara bu dehşetli niyeti iki seneden beri ve yahut bir hafta süreyle ertelemeye sebep olabilmişse, daha fazla ertelemeye de sebep olabilmeliydi. Ve illa iki senelik veya bir haftalık erteleme ve gecikme dahi geçersiz olur. Zira münazaranın şimdiye kadar devamıyla şairlere gerçek bir sükût gelmemiştir. Onlar hâlâ kendilerini haklı görerek bildikleri yolda devam ediyorlar. Şairlerle münazara Beşir Fuat için bir maksat idiye, insan bir maksat uğrunda kendini öldürmez. Bilakis yaşar. İntihar, maksadın çare bulması değildir. Çare bulmanın imkân ve ümidini de mahveder.

Muallim Naci'ye yazdığı bir makalede Voltaire'in eserlerini inceleme ve ileri sürdüğü fikirlerin iyi ve kötüsünü ayırmayla bu dâhinin insanlık âlemine etmiş olduğu hizmeti

takdir etmek herkesin kârı olmadığı beyanıyla aksini iddia edenleri sözlü münakaşaya davet etmiş ve Hocaşade bilmem kim bu teklifi kabul eylemişse de kendi vakti olmadığından vekâleten o zatla benim münakaşaya etmemi teklif eylemiştir.

İşte bu söz dahi intiharın lüzumsuzluğunu ispat eyliyor. Mademki bir adamı münakaşaya davet etmiş, vakti yok idiyse, bu daveti niçin etmiş? Vakti var da davet etmiş idiyse, intiharıyla vaktine niçin son vermiş? Böyle eteği pîşine uymayan⁴⁵ hareketler felsefe fikriyle uygun düşer mi?

Voltaire hakkında tartışmaya girişecek adam, adı geçen filozoftan dolayı Beşir Fuat'ın görgüsüne muhalifse, "Voltaire'i takdir etmek herkesin kârı değildir," diye kendi sözüyle mahiyetlerini tayin eylediği adamlardan birisi dahi işte o davet ettiği taraf olan kişidir. Ya bu adam Voltaire hakkında sözlü tartışmaya nasıl girişebilir? Takdir etmediği, anlamadığı bir mesele, bir madde üzerine edilecek tartışma, faydalı bir netice hasıl edebilir mi?

Evet, Voltaire'in kıymetini herkes takdir edemez. Bu sebepten ötürüdür ki "Gece Sohbetleri" başlığıyla yazdığım makalelerin sekizincisi ile dokuzuncusunu teşkil eyleyen "Voltaire" başlıklı sohbette bizim Müslüman ve Osmanlı sıfatını taşımamızla Voltaire'den ne kadar ve ne yolda istifade edebileceğimizi tayin etmiştim. Bundan dolayı o sohbeti dikkatlice okuyanlar Voltaire'in bizce öyle münazaralara, münakaşalara pek de zemin olamayacağını elbette hükmetmişlerdir.

Ardından, mektubunun şu kısmına gelinir. Diyor ki:

Şairlere bilimsel makaleler yazmanın, vezin ve kafiyesi belirlenmiş bir gazel söylemekten güç olduğunu göstermek için ettiğim teklifi, bilim erbabından kabul etmeyecek kimse tasavvur edemem. Bilhassa bunun için dahi kendine güvenen şairler, Numune-i Terakki Mektebi Müdürü Nadir veya

⁴⁵ Bir kişinin söyledikleriyle yaptıklarının uyuşmadığı durumda bunu ifade etmek için kullanılan deyim

Mekteb-i Osmani Ders Nazırı Hüseyin Efendi'ye müracaat ederlerse teklifleri reddolunmaz. Benim iddiamın isabeti herhâlde sabit olur.

“Olur” değil, o çoktan sabit olmuştur. Vezni kafiyesi belirlenen yolda şiir söylemeyi, bu yoldaki şairliği reddeden Beşir Fuat dahi becerebilmiştir. Ben dahi şair olmaya hiç heveskâr bulunmadığım hâlde vezinli ve kafiyeli birçok saçmalıklar etmişimdir. Ne hacet, mana ve hüküm olmadıktan sonra, vezin ve kafiyeli saçmalar söylemek hüneri, okumaktan yazmaktan nasipsiz Tavukpazarı şairlerinde⁴⁶ dahi görülmektedir. Bunlar hep sabit şeylerdir. İspata muhtaç olan tarafsız, aksi yöndedir. Kendilerini gökyüzünün en yüksek yerine çıkaran, yüksekte uçan şairler lütfen teşrif ederler, gökyüzünün en yüksek yerine çıkmaya hacet olmaksızın mesela üç dört bin metre kadar yüksek bir hava tabakasında kaç derece hararetle su kaynadığına ve o kaynayan suyun yahni pişirip pişiremeyeceğine ve fakat ne hikmetten ötürü, neden dolayı böyle olduğuna dair bilimle ilgili sıradan bir mesele sorulur. O meseleyi gerek manzum ve gerek mensur bir lisanla kaleme alabilirlerse iddialarını ispat etmiş olurlar.

Fakat hakikati bilenler böyle bir müsabaka zahmetini lüzumsuz görürler. Zira düşünürler ki bilimsel bir şey kaleme alabilecek kadar yazar olabilmek için hiç olmazsa on senecik müddet beyin patlatmak lazım gelir. Şairlikse Allah vergisi bir kabiliyettir. Hiç okumayanlar dahi şair olurlar. On iki on üç yaşlarında “sublime enfant”lar⁴⁷ görülmüştür. Bizde dahi on altısından yirmi beşe kadar boy boy büyük edipler görülüyor. Akın akın bir yandan yenileri yetişiyor. Lakin kaç yaşında, kaç tane bilimle uğraşan yazarımız görülüyor? Ne kadar yetişiyor? Bunu doğruca öğrenmek isteyenler Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye'ye⁴⁸ müracaat buyursunlar. Bilim-

46 Hevesli ama yeteneksiz şairler için kullanılan bir deyim

47 Fr. l'enfant sublime: Olağanüstü çocuklar

48 Osmanlı'da Fransızca olan tıp eğitiminin Türkçe de verilmesi için mücadele eden bir grup tıbbiyeli tarafından 1867'de kurulmuş dernektir. (y.h.n)

le ilgilenen yazarların değil tercümanların bile ne kadar güç ve nadir yetiştiğini en doğru ve en tarafsızca olmak üzere oradan haber alabilirler.

Bu kısımdan aşağıya doğru Beşir Fuat'ın yine bu maksadı ispat yolunda birtakım sözleri görülüyor. Bilimin değişim veya değişim yoksunluğundan bahseylıyor.

“Bilim değişir,” veyahut “Bilim değişmez,” diye tek olarak söylenen, bilim üzerine bu yolda bir bahis yürütmek doğru olabilir mi? Hiç olmazsa “El-cünûnu fûnûn, kallühâ seb'ûn”⁴⁹ sözünden olsun ibret almalı değil midir? Fen nedir? İlim nedir? Bunların sıradan bilgilerden farkı neden ibarettir? Bilimin hangisi değişir ve hangisi sabittir? Buralara dair kısa bir fikir bile peyda etmemiş olan adamları bilimsel tartışmada muhatap edinmek, Ahfeş'in⁵⁰ keçiyi muhatap almasından daha garip olmaz mı?

Asıl mesele şiir meselesi olduğuna göre bahsin o sadetten ayrılmasına hiç izin verilmemelidir. Hatta bahsin yalnız bu kısmını çözmek için bile ediplerimiz tartışmaya girişmek isterlerse her şeyden önce o tartışmanın ehli olduklarını ispat etmelidirler. Karşıtları, onların ehil olmadıklarını pekâlâ ispat edebilirler. Zira şiirin hükmen mahiyeti eğer felsefe olacaksa şairlerimizin ilk olarak felsefeye vâkıf olduklarını ispat etmeleri lazım gelir ki, bu bilgiyi istisnasız hiçbirisinde görmiyoruz. Fakat Beşir Fuat gibi bilim taraftarı olanlar şiirden de bahsetmeye ehil olduklarını ispat eyleyebilirler. Çünkü şairlik, vezinli ve kafiyeli söz söylemekten ibaretse, o hisse hepsinde vardır. Olmayanlar için dahi husulü birkaç günlük ıktıntıya sıkıntıya bağlıdır.

49 “Delilik çeşit çeşittir, onun en azı yetmiş türü bulunur” anlamına gelen bir ifade
50 Rivayete göre Ahfeş adında bir medrese öğrencisi, dersini ancak anlatarak öğrendiği için, etrafındaki herkesi bıktırması, kimse onu dinlemez olmuş. Ahfeş anlatacak kimseyi bulamayınca keçisine anlatmaya başlamış, görünüşte keçi de başını sağa sola, aşağı yukarı sallayarak onu dinliyormuş. Buradan hareketle, “Söylenen sözü anlamadan kafa sallayarak onaylamak” anlamına gelen “Ahfeş’in keçisi gibi başını sallamak” deyimini ortaya çıkmış. (y.h.n)

Fakat ehemmiyet verilecek olan şey, böyle bir tartışma ve imtihan değil, böyle bir ispatın gerçekleşmesinden husule gelecek hakikatin neye yarayacağı meselesinden ibarettir. Farz edelim ki şairliğin daha güç olacağı ortaya çıktı. Bundan bilim erbabına ne hüküm icap edecek? Veyahut farz edelim ki ilim sahibi olmanın daha güç olduğu ortaya çıktı. Bundan şairlere ne hüküm icap edecek? Bir topluluğun diğeri üzerine iftiharını mı? Felsefe dostu olanların hiçbirisinde övünme görülmemiştir. Bundan dolayı onlar böyle bir imtihana hiç hacet görmeksizin dahi övünmeyi şairlere bahşederler.

Bilim ve şiir bahsinden sonra Beşir diyor ki:

Mekâtib-i Tıbbiyye'nin otopsi için senede beş altı cenazeye ancak nail olabildikleri ve bu miktarın tam anlamıyla otopsi öğrenmeye yetersizliği malumdur. Hayatımda bilime hizmet eylediğim gibi cenazemin de öyle hizmetkâr olmasını arzu eylediğimden, cenazemi otopsi edilmek üzere bağışlayarak Mekteb-i Tıbbiye'ye terk eyledim. Ümit ederim ki mirasçılarım şu arzuma mâni olmazlar.

Bu söz, harikulade bir cömertlik olmaktan ziyade son nefeste harikulade bir metanete delalet eder. Ancak ruhu bedeninden çıktıktan sonra bir adamın kendi cesedine tasarruf derecesi bence belirlenmiş değildir. Zannıma kalırsa bu mesele şeriatla ilgili bir meseledir. Ölüye eziyetin caiz olup olmadığı ancak şeriat tayin eleyebilir.

Diyor ki:

İntiharımı da bilime uygun tatbik edeceğim; atardamarlardan birinin geçtiği yerde cildin altına 'klorit kokain' şırınga edip buranın hissini iptal ettikten sonra orasını yarıp atardamarı keserek kan akıtma yoluyla hayatı terk edeceğim.

Kan akmaktayken her zaman atardamarı sıkıca tutarak ve diğer önlemlere müracaat ederek hayatı kurtarmak mümkün olduğu hâlde azmimden vazgeçmeyeceğim!

Dedik a! Metanetin bu derecesine şaşmamak mümkün değildir. Hakikaten zorlaması mümkün olmayan dehşetli bir israf olmak üzere kendini öldürmek göze aldırıldıktan sonra bilime taparcasına bir sevdıyla son bir tatmin olmak üzere intiharın bilime uygun tatbiki dahi hayret olunamaz. İntiharı düşünenler çoğunlukla icraata geçmelerinin ardından pişman oldukları hâlde Beşir Fuat'ın bu pişmanlığı kendisinden kovması yalnız burada yazıyla değil, icraata geçtiği esnada fiilen dahi görülmüştür. Şu kadar ki intihar hükmünü takdirde biraz ileriye gidiyor. Diyor ki:

Şairler söz ile pek çok kahramanlık satarlar, fakat fiiliyata gelince böyle bir metanet göstereceklerinden pek emin değilim, çünkü şu intihar beyne bir tabanca sıkmak, kendini asmak veya suya atılmak gibi değildir. Onlara bir kere teşebbüs edilince onu menetmek tercihi elden gider.

İntiharı kahramanlık addetmek asla doğru görülmemiştir. Beşir Fuat'ın takdirine mazhar olan filozoflardan Voltaire bile intiharda her ne kadar cesaret ve metanet bulunabilirse de intiharın kahramanlık addolunamayacağını itiraf eylemiştir. Bu dehşet verici meseleye dair ayrı bir kitap yazarak övgüye son derece mazhar olan Madam Stael⁵¹ bazı romanlarında intihar edenleri kahramanlardan addeylemiş olduğuna pişmanlığını itiraf ederek intiharın kahramanlık değil âdeta bir korkaklık eseri olduğunu hükmeylemiştir.

Yüzeysel düşünülürse bu hükmün doğruluğu teslim edilir. İnsan niçin kendisine kıyar? Bir belaya uğradığı için değil mi? Uğradığı bela, ölüm belasından daha büyük görüldüğü için hafifini tercih ediyor demektir. Belanın daha büyüğüne göğüs germekten çekinip küçüğünü tercih etmek açıkça büyüğünden korkmak demektir. Korku ise kahramanlık şanı mıdır?

İntihar sebeplerinin hikâyesine gelindiğinde edilecek eleştiri bu meseleyi daha ziyade izah eyleyecektir. Burada şunu da arz edeyim: Böyle bir metaneti şairlerden umma-

51 Asıl adı Anne Louise Germaine de Stael (1766-1817) olan, Madame de Stael olarak bilinen İsviçreli yazar. (y.h.n)

makta Beşir Fuat'ın hatası en büyük suçlardandır. İnsanlık icabı bu metaneti kimse için temenni etmemek lazım gelip mevcudiyeti ihtimaline gelince, şairlerde değil, kadınlarda bile mevcut olduğu pek çok görülmüştür.

Felsefi görüşü hakkında diyor ki:

Felsefem vesairem hakkında görüşümü bilmek isteyenler, eserlerimde isimlerini takdirle zikrettiğim filozofların eserlerine müracaat etsinler. Bu teklif, beni bilmeyenlere aittir. Beni bilenlerce görüşüm zaten malumdur.

Evet, öyledir. Bereket versin ki o görüş Avrupaca bile yaygın olmayıp hele bizce yaygınlaşmasının hiç imkânı da yoktur. Bu yol, materyalizm dedikleri esassız görüştür ki mahiyeti yalnız müteahhirin filozofların eserlerine müracaatla malum olabilecek kadar yeni bir şey olmayıp Eski Yunan zamanına kadar eskiliğe varmakta, fakat hiçbir asırda filozoflar sınıfı tarafından makbul olamadığı ve yollarının her zaman ve her yerde nadir derecede kaldığı tarih sayfalarında görülmektedir.

Veda için diyor ki:

Ey hakîm! Size ebedî veda ediyorum. Emin olunuz ki son nefesime kadar size karşı minnettarane hislerimi muhafaza-dan el çekmedim.

Siz çok yaşayınız; Osmanlı milletine hizmetler ediniz. Ben de öyle kutsal bir hizmete devam etmek ister idiysem de bazı zorlayıcı sebepler beni ondan mahrum etti. Bununla beraber millî vazifesini yerine getirmede kusur etmemiş bir vatan-pervere, kalemi eline aldığı günden terk ettiği zamana kadar görüşüne, fikrine aykırı bir şey yazmamış bir yazara, her zaman hakikati ve gelişimi desteklemekle insanlık vazifesini yerine getirmeye elinden geldiğince çaba sarfetmiş bir insana mahsus olan bir vicdani rahatlıkla hayatı terk ediyorum ki bu da az bir şey değildir zannederim. Ebediyen Beşir Fuat'ı hatırlarımın bir köşeciğinde hıfzıyla menizi temenniyle sözümü sonlandırırım üstadım efendim.

5 Şubat, sene 1887

Hakkımdaki teveccühünü son nefesine kadar muhafaza-
dan vazgeçmemesi, Beşir Fuat'ı pek ziyade sevmiş olmamda
hata bulunmadığını ispat eyler. Ben onun gibi materyalist ol-
madığımdan ve hayatımı son nefesime kadar devamla son-
ra hiçlik âlemine gitmeyeceğimden, ben onun muhabbetini
bu dünyada son nefesime kadar muhafaza eyledikten başka
diğer hayatta dahi ebediyen muhafaza edeceğim. Şu kadar
ki benim sevdiğim Beşir Fuat'ın umduğum kadar kahraman
çıkıp da insanlık şanını intihar gibi dehşetli bir lekeyle leke-
lememiş olmasını ve dünyada alnı açık gezdiği gibi ahirette
dahi müminler arasında alnı parlayanlarla seçkin olmasını
gönlüm arzu ederdi. Beni bu arzudan mahrum bırakmış ol-
ması üzüntüsünü dahi ebediyen muhafaza eyleyeceğim.

Çok yaşayıp Osmanlı milletine hizmet etmemi tavsiye ey-
liyor. Çok yaşamak, az yaşamak bizim elimizde olmadığı için
tavsiyesinin bu cihetine temenni manası vererek bir de teşekkür-
rü insanlık nezaketinin bir gereği addederim. Hizmet hususuna
gelince: O vazife, bence bir olmazsa olmaz hükmünü almıştır.
Fakat en ziyade acınacak şey, öyle mukaddes bir hizmete de-
vam arzusu kendisinde dahi varsa da bazı zorlayıcı sebeplerin
kendisini o arzudan mahrum etmesi meselesidir. Evvelce de
dediğim yönüyle, insan arzu ve maksadıyla yaşamalıdır. Arzu
ve maksatları olmayanlar da tabii hayatları müddetince yaşa-
malıdırlar ya! Bilhassa arzu ve maksat erbabı, arzularını ger-
çekleştirmek için yaşamalıdırlar ki meselenin aksi yönü ümit-
sizliklerine ve bu da kalplerindeki zaafa işaret edeceğinden,
kendilerini kahramanlık derecesinden pek çok aşağıda bırakır.

Mademki Beşir Fuat o mukaddes hizmette devam arzu-
sundaymış, son nefesinde iddia eylediği vicdani rahatlığı ben
ümit edemem. Muhakkak bilirim ki bir mahrumiyet hissiyle
hayatı terk eylemiştir. Mevla şu büyük ve dehşetli kusurunu
affeylesin.

İntihar sebeplerini hikâye hususunda, akıl hastalığının
validesinden kendisine geçmesini Doktor Munceri'nin haber

vermiş olması kısmı bence tamamıyla makbul değildir. Gerçi Doktor Munceri, akıl hastalıklarında mahir bir tabip olduğundan, böyle bir hükümde ehil ve yetkili kimselerdendir. Ancak tıp ilminin bu yönü mutlaka her delinin, çocuğunun da deli olacağını hükmetmiyor. İrsi hastalıkların evlada geçmesi mümkün olduğu gibi bazı kere bir kuşak atladığı ve bazı kere ya babalık veyahut analık cihetiyle karışan kandan şu verasetin tesirine ölçü geldiği de bu meseledeki çokça sözlerden bazısıdır. Bundan dolayı bilime vâkıf olması yardımıyla Beşir Fuat'ın Doktor Munceri tarafından söylenmiş böyle bir sözü eleştirmeye iktidarı vardı.

Beşir Fuat'ın validesi hakkındaki muamelesi ve o muamele hususundaki düşüncesi bence bahsin haricindedir. Akrabasından bazıları bu düşünce ve muameleden dolayı kendisine pek şiddetli, pek fena kızıyorlar. Validesine hususi bir surette bakması veya baktırması, oğulluk borcunun gereğiyle, hastaneye göndermesinin büyük bir gaddarlık eseri olduğuna hükmeyleyorlar. Benim kendi hükmüm sual buyurulursa, derim ki: Benim validem böyle bir felakete yakalansaydı, Doktor Munceri değil, her kim, her ne derse desin, ben varlığıma sebep olan validemi kendim muhafaza eder, kendim baktırırdım. Hem ben Beşir Fuat gibi valide ve pederden mirasa konmuş bir adam olmadığım hâlde böyle yapardım. Beşir Fuat'sa sürdüğü safa demlerini dahi valide ve peder mirasıyla sürmüş bir adam olduğundan, akıl nimetinden mahrum bir biçare kadını şanına layık olacak surette baktırmaya elbette muktedir olurdu. Hatta akrabasından bir zatla intihar sebebi-ne dair bahis açılır ve kendisinde hiçbir delilik eseri olmayıp son nefesine kadar aklını, metanetini muhafaza ettiği hâlde bu facianın nasıl vukua geldiğine şaşılırken, o zat, "Sözün doğrusu, validesi hakkındaki muamelesinin manevi cezasını gördü," diye bazı açıklama ve izahatı verince üzüntüden içimin titrediğini inkâr edemem.

Bazı hukuki işleri düzeltme yorgunluğuyla beraber Munceri'nin de ifadesi üzerine Beşir Fuat'ın kendisinde de bilinç

bozukluğunun başlangıç belirtilerini gözlemlemeye başladığına dair olan sözlerinin ne dereceye kadar doğru olabileceğini *alienist*⁵² yani deli doktorları tayin eylesinler. Bana kalırsa deliliğin bir belirtisinin dahi delide kendi divaneliğine kanaatten yoksunluk meselesi olacağını zanneylerim. Delilerin hepsi, kendisini değil akıllı sınıfında olan insanları deli görür. Kendi üzerinde edilen tedaviyi zulüm addeyler. Hatta Doktor İbrahim Bey biraderimiz, bazı delilerin yazarak ettikleri şikâyetleri bana göstermişti. Beşir Fuat'ta kabul olunabilecek bir söz varsa o da merakının arttığına dair olan sözdür. İnsanda merak olur. Dağıtması da lazımdır. Doktor Munceri beynine sülük yapıştırılmasını tavsiye etmiş. Kan azalmasıının vücutça ölçülü olmayı sağlayacağına şüphe yoktur. İkinci olarak da eğlenceyle merakını defetmeyi tavsiye eylemiş. Hâlbuki Beşir Fuat eğlence için sefahate başlamış. Acaba sefahat eğlence midir? İşte burada bir büyük bakış açısı vardır.

Eğlencesizliğin ne tehlikeli bir şey olduğunu, *Gece Sohbetleri*'nde "Vakit Geçirmek" başlıklı bir bentte bahsettim ve açıkladım. Şimdi hatırıma gelen şeyler o zaman hatırıma gelmiş olsalardı, sefahatin asla eğlence addolunamayacağını ispat eylerdim.

Yiyip içmeden ve bilhassa fuhuştan ibaret eğlenceler, merak dağıtmak şöyle dursun, insanı daha büyük meraklara uğratar. Hâlinin fenalığını yaşam sermayesi kabul eylemiş bulunan sefil kadınlar, kendi düşkünlerini türlü türlü hileler ve oyunlarla kışkandırarak hemen daimî bir işkence içinde bulundururlar. Bu yollarda öldürmeye kadar rekabetler, hasetler muhakkaktır. Nasıl ki sefahat âlemine düşmüş olan bazı zavallıların hâline acımak ve bunlardan birini kurtarmak gayretiyle on sekiz ay çalıştıktan sonra merhamete müstahak olmadığını görüp başından defetmek ve sonra o sefile rağmen başkasını bulmak velhasıl bu yolda azap çekercesine uğraşmanın Beşir Fuat'ı da yormuş olduğu kendi ifadesinden anlaşılıyor.

52 İng. alienist: Psikiyatrist

Talihsiz çocuk şu mektuplarında yazdığı şeyleri bana hayatındayken açmadı ki aklımın erdiği kadar yardımda bulunayım. İspat edeyim ki, sefahat yolunda eğlence yoktur. Kendisi gibi eğitim görmüş ve peder ve mader mirasları sayesinde fakirlik afetinden kurtulmuş adamlar için en büyük eğlence deney ve araştırma ve seyahat gibi şeylerdir. Ve bilimin ilerlemesi sayesinde fotoğrafçılıktan başlamakla elektrik tatbikatına varıncaya kadar kimyaya, fiziğe ait birçok tecrübeler vardır ki benim gibi varlığı az olanlar hasret bulundukları hâlde Beşir Fuat gibi servet ve iktidar erbabı bunlarla ömrünün sonuna kadar eğlenebilirler. Hele seyahat, hiç bitmez tükenmez bir eğlence olup milyonlarca servetle beraber yine dünyalarından bıkan en soğukkanlı İngilizlere bile tabipler bu eğlenceyi tavsiye etmektedirler.

Beşir Fuat bunları bilmez değıldiyse de yazık ki başlamış olduğu eğlence yolunda ahbabları ve dostları, onun bu yoldaki devamından faydalanarak zavallıyı ikaz yerine teşvik gibi, kendi baştaki hatasını takviye eyleyecek aksi yardımlarda bulunmuşlardır.

En sonra metres kabul eylediği ve bir çocuk doğmasına sebep olduğu Fransız kadınla asıl eşı tarafından karşılıklı azarlamalara uğramış bulunmasının, Beşir Fuat'ın iki seneden beri mevcut olan intihar fikrini hızlandırmış olduğu, kendi ifade suretinden anlaşılır. Sevdiği bir kadına mağlubiyet, en büyük şöhret sahibi erkeklerde bile görülmüş bir durum olduğundan, Beşir Fuat'ın kendi tabirince iki cami arasında kalmış bir beynamaza benzemesi, hiçbir kimse için kınama sebebi olamaz. Fakat asıl erkekliğini iki kadının ikisine de meşru veya gayrimeşru haklarının yerine getirilmesiyle göstermesi ve kahramanca metanetini bu yiğitçe vazifenin yerine getirilmesi yolunda ispat eylemesi lazım gelirken bu husustaki aczi en büyük eksikliklerden addolunmaz mı? Gerek bu kadınların ikisini de sevsin ve gerek ikisinden birine meyli bulunsun, kendini öldürmekle kendisini bir sevdadan

bir muhabbetten mahrum etmiş oluyor. Eğer kadınlar kendisini seviyorlar idiyse -nasıl ki öyle olması lazım gelir- kendini öldürmekle ikisini de bahtiyarlıklarından men eyliyor. Metresinden meydana gelen çocuğunu ret ve inkâr etmemekle doğrusu bir büyük mertlik, babalık göstermiştir. Lakin intiharıyla gerek o gayrimeşru veledi ve gerek diğer meşru evlatlarını öksüz bırakmak bu mertlikle, bu babalıkla uygun düşer mi?

Açtığı masrafa servetinin yetmeyeceğini görünce, “Bir senelik yaşayabildiğim müddetçe böyle yaşarım ve mümkün olmadığı hâlde intihar eldedir,” demiş. Fuat’ın iddia ettiği ve son nefesine kadar gösterdiği büyük metanete nispetle bu ne kadar zaaftır? Şu âlemdeki yaşamı yalnız parası sayesinde olmak insanın diğer güzel huyları ve niteliklerinden uzaklaşması demek olmaz mı? İnsan yalnız parası kadar mı insan olur? Öyleyse en çok parası olanın en büyük insan olması lazım gelir. Hakikat ise tamamen bunun aksinedir. Servet ve zenginlik insanın hüner ve marifetiyle bir de çaba ve gayretinin maddi mükâfatıdır. Peder ve valideden kalan miras insan için şan bile addolunmasa, itiraz edilemez. Servet ve şan miras bırakanlara aittir. “Aferin falan adama ki kendisi yaşadıkdan gayrı evladına şu kadar servet bırakmış,” derler. Hiç, “Aferin falana ki babasından şu kadar mirasa konmuş,” denildiği var mıdır?

Beşir Fuat’ın bazı israfları kardeşim Cevdet’in dikkatini çekerek kendisine nasihat vermemi bir gün benden rica etmişti. Cevaben demiştim ki, “Keşke bir an evvel o miras kalan serveti tamamen bitirse, Beşir Fuat asıl o zaman adam olurdu. Masrafının çok olması, mesaisinin artmasını icap eylerdi de hakkıyla çalışırdı.”

Yazık ki, bu tahminim yanlışmış. Beşir Fuat ne kadar büyük adam olursa olsun, geçim hususunda gösterdiği acizlik de o büyüklüğün aksine orantılı bir küçüklüktür. Düşünmeli, hem de büyük bir ehemmiyetle düşünmeli ki, bir adam, “Ben

bu dünyada yaşamak iktidarına sahip değilim,” hükmüne kanaat ederse, kendi için ne yaman bir gayretsizlikte bulunmuş olur? O adam hür bile sayılamaz. Çünkü hürriyetin birinci şartı, kendi ekmeğini kendisi kazanmaktır. Başkasının ekmeğiyle yaşamak ya esirlik, ya çocukluk, ya ihtiyarlık, ya hastalık gibi hâllerde tasavvur olunabilir. Hür olan ve hüner ve marifet gibi faziletlerle seçkin bulunan bir adamın kendi başına çare bulamaması ve daha müthişi olmak üzere, “Çare bulamayacağım,” hükmünü zihnine koyması tasavvura sığamayacak can yakıcı bir afettir.

Beşir Fuat, yarın Rabbanî⁵³ azarlamaya tutulup da, “Ey Fuat! Sana verdiğim nimetlerin hangisini küçümseyebilirsin? Cihanda bahtiyar olmak için tasavvur edilecek şeyler gençlik ve vücutça selamet, ilim ve marifet, akılca tamamiyet, itibar ve namusça mükemmeliyet ve herkes nezdinde kadir ve hay-siyet ve yaşam için zenginlik ve servet gibi şeylerden ibaret olduğu hâlde senden bunların hangisini esirgedim? Gayret ve mesai erbabından bir kimse olarak çalışmış olsaydın, kendin bahtiyarca yaşadıktan başka daha birçok mesai erbabına dahi iş tedarik ederek geçim vesilesi olamaz mıydın? Benim samedanî⁵⁴ lütuflarım bu cömertçe mesaide sana açık olmaz mıydı? Niçin bunca nimetlerimi nankörlükle ilahlık şanıma karşı isyan eyledin? Sana teslim eylediğim emanete neden hıyanet ettin,” derse, Fuat ne cevap bulacak?

Ama kendisi materyalistmiş de böyle bir sorgunun gerçekliğine inanmazmış. Ya bu suali son nefesinde rahat olduğunu iddia eylediği vicdanına soracak olsa ne diyecek? İşte en sevdiği benmişim. Ben dahi kendisine bu suali sorarım.

Yalnız bu suali değil, daha neleri sorarım. Kendisi materyalistse ben değilim. Yaratılışımızın tesadüfi olduğuna ve ot gibi bitip ot gibi mahvolacağıma mümkün değil kanaat edemem. Bir peder ve mader bana hayat nakledilmesine vesile

53 Rabla ilgili, Allah’a ait, ilahî

54 Hiçbir şeye muhtaç olmayan, Cenabıhakk’a ait

oldular. Ben de birtakımlarına öyle bir vesile olmaya tabiaten mecburum. Medeni bir toplumun benden evvel gelmiş olan fertleri benim yetiştirilmeme, maddi ve manevi olgunlaşma hizmet eylediler. Ben de benden sonra geleceklere hizmetle yükümlüyüm. Evvelkilerin hizmetini tanınamamak bir vazife nankörlüğüdür. İkisi de olgun insan için asla tasvip olunamayacak bir hata, kesinlikle düzeltilemeyecek bir noksan, belki hiç affolunamayacak büyük bir suçtur.

İşte bu noktadan bakınca gayret eksikliğini, tembelliği bile iğrenç göreceğimden Beşir Fuat’a sorarım ki: “Vatan, milyonlarca evladı arasında sen kabiliyetteki adamları birçok senelerde yetiştiremiyor. Osmanlı ve insanlık senin gibi dâhilerin varlığıyla iftihar ederek hizmetlerinden fayda bekliyor. Sen ne kadar hür olursan ol, yine kendine sahip bir adam değilsin. Vatana, kavme, devlete, bütün insanlığa ait bir adamsın. Kendini yok ederek hizmet imkânını imha şöyle dursun, gayreti azaltarak tembellik bile senin için kusur sayılacaktı. İnsan topluluğuna karşı işte bu kusurla ayıplı olduğun gibi, özel topluluğun demek olan ailene karşı kusurun da bundan büyüktür. Ettiğin divanelikle bütün dostlarını ağlattın. Münakaşada muhalifin olanları da ağlattın. Bilhassa diğer aile üyelerinden başka iki kadınla üç çocuğu feryatlar, figanlar içinde bıraktın. Senin mertliğın, vatanperverliğın, insaniyetin bundan ibaret miydi Fuat’ım?”

İşte bu suallerime ve bunun her kolundan dallanan birçok meseleye Beşir Fuat’ın tevazudan, edepten değil acizlikten ve mağlubiyetten hiçbir cevap veremeyeceğinden eminim.

Aman ya Rabbi! Aman ya Allah! Düşündükçe üzüntüm artıyor. Malının bitmesini intihar sebeplerinden addeden bu talihsiz çocuğun daha bin beş yüz liralık malı varmış! Bir meblağ ki pek çok mahrumlar bunun hasretkeşi olurlar. Hem rivayet olunduğu üzere yirmi bin liranın kalanı değil. Öyle olsa, belki bir dereceye kadar küçümseme sebebi olabilirdi. Bu rivayetin sırf mübalağa olduğu ortaya çıktı.

İki üç senelik sefahatte üç bin liradan az para yemiş. Servetinin kalanı aslının üçte ikisi nispetindeyken, iflasa razı olmak reva mıdır? Bugün insanlık hizmetinde bulunarak birçok adamları dahi geçindirenlerin sermayeleri bu meblağdan pek aşağıydı. Bazı matbaacılarımız var ki Beşir Fuat'ın kalemini, kıymetini takdire mümkün olamayan bir sermaye addederek o kalemin sadakası demek olan eserlerle o kadar mükemmel yaşıyorlar ki, talihsiz çocuğun “sefahatim” dediğı yaşıyış hiç derecesinde kalır. Padişahın himayesinde yüksekokul muallimlikleri âdeta tam maaşlı hizmetler olmaktan başka bir adamın birkaç muallimliği üstlendiğı ve birkaç gazeteye, birkaç kitapçıya birden eserler verdiğı görölmektedir. Beşir Fuat kaleminin hizmetinden para almıyordu. Birkaç eserinden aldığı ücret hemen bir latifeden ibarettir. O iktidarla uyumlu çalışsa, aylığı asgari elli liraya getirebilirdi ki, “Sefahat ettim,” dediğı zamanlarda sırf sefahati için birbiri üzerine bu kadar para sarf etmiş olduğuna ben pek ihtimal veremem. Çünkü bu zavallının sefahati bazı dalkavuk fakirler için çok görülebilirse de her göz israfı, sefahati öyle görmez. Zira bazı gözler Halil Şerif Paşa merhumun sefahati gibi şeyler görmüşdür ki, ona nispetle Beşir Fuat'ın sefahati zillet sayılır.

Velhasıl meseleyi hangi cihetten inceleyecek olsak, bu zavallı çocuğun pek boş yere canını feda ettiğine kanaatimiz zaruridir. O kadar boş yere feda olup gitmiştir ki eğer kendisinde ilimce bir kıymet bulunmasaydı intiharına hiç de ehemmiyet vermez ve bunu ziyandan addederek hiç üzgün olmaz ve üstelik şu yoldaki açıklamalarla sevgili okurlarımızı hiç de yormazdık.

O kadar ilim sahibi bir adamın intiharında ne hikmet olabileceğini pek çok adamlar merak ettiklerinden işte hiçbir hikmet bulunmadığını göstermek için bu üzücü ve dokunaklı açıklamalara girişmişizdir. Kendi felsefi görüşüm dediğı materyalizme gelince ona dair de reddiyatı aşağıda arz eyleriz.

MATERYALİZMİN REDDİYLE İNTİHAR HAKKINDA MUHAKEME

Beşir Fuat'ın kendi felsefi görüşünün bazı eserlerinde isimlerini zikrelediği filozofların felsefi görüşü olduğunu ve zaten kendisini tanıyanların bu görüşüne de vâkıf bulunmaları lazım geleceğini mektubunda belirttiği hatırdadır.

Gerçi kendisini tanıdığımız gibi felsefi görüşünün de materyalizm üzerine kurulu bulunduğunu tanımıştık. Bu tanımlığımız dahi bizim için başkaca bir üzüntü sebebidir ya! Çünkü materyalizm denilen şey cihanda hakiki varlığı yalnız maddeyle bir de onun duyularından ibaret olup duyu madde-den, madde duyudan asla ayrık olamayacakları gibi bunların ebediyet ve ezeliyetlerine göre varlık dahi olamayacakları ve bundan dolayı cihanda bir yaratıcı bulunamayacağı tarzında boş bir kıyas üzerine kurulu olmakla Beşir Fuat gibi çeşitli ilimlerde hisse sahibi bulunan bir adamın şu yoldaki boş şeylere kulak vermesi hakikaten hayret vericidir.

Yaratıcılık ve ilahlık Hristiyanlar nezdinde tarif edildiği şekliyle doğrusu Avrupa'daki materyalistlerin reddine layık ve o yoldaki yaratıcılığı kabuldense hiçbir şeyi kabul etmemek daha müstahaksa da düşünmelidir ki, Avrupa yeni biliminin ortaya çıkardığı yegâne felsefe materyalizmden ibaret bulunmayıp bilakis bilim erbabından materyalizmi pek az kimseler kabul etmekte ve bunların miktarını çoğaltarlarsa cihanın kargaşasıyla külâh kapabilmeye⁵⁵ hırslı olan ayak takımından ibaret görülmektedir. Yoksa natüralizm görüşü-

⁵⁵ Fırsattan istifade edip çıkar sağlamak

nü benimseyen Bernardin de Saint-Pierre⁵⁶ ve Flammarion⁵⁷ ve Louis Figuier⁵⁸ gibi tanınmış filozoflar ve yazarlar eğer ki Hristiyanlığın tavsiye eylediği Tanrı, ilim erbabı nezdinde kabule şayansa da tabiat sahasının kendi düzenleyici ve yaratıcısını açıkça bir şekilde akıl erbabının gözünde ispat eylemekte bulunduğuna razı olmuş ve inanmışlardır. Bu hâlde işbu ulu filozofların “dinsizlik”leri Hristiyan kilisesine karşı bir isyan demek olup İslam felsefesi açısından bakıldığında suretteyse ilahlık şanını birtakım layık olmayan isnatlardan tenzih demektir ki, Kur’an-ı Kerim’de yaratılmışlara nazaran yaratıcıya isnadını destekleyen yüce ayetlere ismi geçen filozofların, velev ki bilmeden olsun yine tefekküre ve hatırlatmaya uygunluğunu tatbik eylemektedirler.

Beşir Fuat gibi Avrupa bilimsel gelişmelerine tam bilgisi bulunan bir zat, Müslüman ve Osmanlı olmayıp da Avrupalı bile bulunsa materyalistlerin zan ve hayallerine kapılmamak lazım gelirken bu zatın Osmanlılığı ve Müslümanlığı ile beraber şu yoldaki gafleti, ancak İslam felsefesini tamamıyla bilmemesinden ve bazı kocakarı tandırmamesi⁵⁹ hükümlerinden olan şeyleri İslam felsefesindendir zannında bulunmasından ortaya çıkacağı açık ve aşikârdır.

Materyalistler güya kendi inanç esaslarını bilim üzerine bina etmekte iseler de “bilim” dediğimiz şeyin yaratılış hakikatlerinden ibaret olması lazım gelip onun ise bilim erbabının her gün bir yoldaki keşiflerinden dahi anlaşılabileceği sebebiyle ortaya çıkışı, bakış açılarına henüz pek uzak bulunduğu, materyalistlerin kendilerince de itiraf edilir. Hâlbuki maddeyle duyunun yekdiğerinden ayrı olmayacağı ve yoktan hiçbir şey yaratılamayacağı ve madde ve duyu herhâlde bir vardan vücut bulacağı ve bu ise varlığa ezeliyet vereceğinden gayrı

56 Bernardin de Saint-Pierre (1737-1814), on dokuzuncu yüzyılda *Paul et Virginie* isimli çocuk kitabıyla ünlenmiş Fransız yazar ve botanikçi. (y.h.n)

57 Camille Flammarion (1842-1925), astronomiyle ilgili bilimsel çalışmalarıyla tanınan Fransız yazar ve gökbilimcidir. (y.h.n)

58 Louis Figuier (1819-1894), Fransız bilim insanı ve yazar

59 Tandır etrafında anlatılan masallar türünden saçma sözlerin yazılı olduğu farz edilen kitap

ebediyet de vereceği ve bundan dolayı varı var etmek için bir yaratıcıya ihtiyaç görülemeyeceği ve o hâlin hiçbir kanun ve nizamı dahi olamayacağı suretlerinden ibaret bulunan madde felsefesi esasları, bilimin şimdiki mevcudiyetleri ile dahi tamamı tamamına uyum kabul eder şeyler değildir. Bir şeyin başlangıç ve sonu bilinemeyecek kadar eski olmasından, o şeyin yaratıcıya ihtiyaç duymaması nasıl teslim olunabilir ki zaman ve boyut gibi şeylerin dahi başlangıç ve sonları bilinememekte ve her doğan çocuğun kendisinden evvel bir babası bulunması zaruretiden dolayı, insan zihni, ilk babaya kadar varamamaktaysa da, bu ezeliyet ve ebediyet düşüncesi hep bizim zihnimizin zanlarından ibaret olup zihnimizin dahi yaratılmış bir şey olduğunu ve yaratıcı Allah Teâlâ hazretlerinin ona verdiği kuvvet derecesinde zanna muktedir olabilip ondan ileriye geçemeyeceğini düşünmeli değil miyiz?

Zihindeki kuvvet ve kudretin farklı olduğu, zekâ seviyelerini pek az düşünmekle ortaya çıkar. Yani bazı kimselerin zihni diğer bazılarından daha kuvvetli veya daha kuvvetsiz olmasına göre kolaylıkla akıl erdirilebilir ki yüce bir zihin farz edilecek olsa ezeliyet ve ebediyete doğru bizim zihinlerimizin varmayacağı mertebelere o yüce zihin varabilir. Nasıl ki Voltaire'in dahi dediği yönüyle bazı zihinler kendi sahibinin burnundan öteye geçemedikleri hâlde diğer bazı zihinler bir anda ufukları gezip dolaşırlar.

Materyalistlerin maddeyle onun kuvvet ve duyusunda gördükleri ezeliyet ve ebediyetten dolayı hemen yaratma kuvvetinin de işte bu maddeyle duyusuyla alakalı bir mesele olduğunu hükmediverdikleri zaman hiç biraz akıl edip de bu ezeliyet ve ebediyet zannının da bir yaratıcısı olabilmesi ihtimalini araştırmıyorlar mı? Büchner⁶⁰ gibi bunların büyüklerinden bulunan bazı zatlar bu araştırmaya dahi zihinlerini sevk ederek tam kastedilene, varılmak istenene yaklaşır yaklaşmaz, çünkü kendi zihinleri yaratılmışların bile sonsuzlu-

60 Ludwig Büchner (1824-1899), tinsel bir ruhun varoluşundan söz edilemeyeceğini dile getirerek evrene ilişkin açıklamalarının temeline güç ve maddeyi alan Alınan düşünür ve yazardır. (y.h.n)

ğundan ve ezelîlik ve ebedîliğinden dolayı şaşkın ve hayran olduğundan, o hakiki ezelî ve ebedî varlığı mümince tefekküre kudretleri kalmıyor. Dolayısıyla bunlar hakikaten acınacak adamlardır. Zira felsefelerinin temeli bulunan bilimin henüz mükemmeliyet yoksunluğundan defaatle şikâyetçi bulundukları hâlde o çürük temeller üzerine kurdukları binanın zirvesi bir sağlam tabakaya yaklaşır yaklaşmaz bahsedilen tabakadaki kesin hakikatin ağırlığına tahammül edemeyip yıkılacak diye korkuyor ve titriyorlar.

Allah'ın yardımıyla, materyalistlerin geçersizliklerini otopsi yapan hekimler gibi parça parça kesip açarak meydana koyan natüralistlerin incelemeleriyle mukayese ederek, okurlarımızı bu nokta üzerinde uyandırmaya da gayret harcamaktan geri durmayacağız. Hele yazar Louis Figuier gibi bazıların biz öldükten sonra nereye gideceğimizi araştırma yolunda ahireti kabul ve ispata kadar vardıklarını çok geçmeden başka kitaplarda meydana koyacağız. Şimdilik şurada ise materyalistlerin dayanak eyledikleri bilimdeki noksanla ezelî ve ebedî inançları redde muktedir olamayacaklarını, hâlâ karşılarında bulunan natüralistlere mağlubiyetleriyle çıkarım yapmanın yeterli görülerek fazlası için de bunların sözlerinin fiillerine uymadıklarını dikkatle bakanlara arz eyeriz. Şöyle ki:

Materyalistler, yaratıcıya ihtiyaç olmadığına inandıktan sonra ruhun bekası şöyle dursun, ruhun varlığına bile kanaat etmek istemeyerek ahiret ve oradaki ebedî hayatı kale bile almazlar. Varlık varsa, yalnız bu varlık olduğunu hükmederler. Hâlbuki Schopenhauer'in⁶¹ madde felsefesini redde mahsus olan eserimizde beyan olunduğu üzere bu iradeyi dahi beğenmezler. Şu dünyanın bir elem ve ıstırap dünyası olduğuna hükümle bu dünyada insanlığın ve medeniyetin kanunları ve gereklerinin hiçbirisine bağlı olmaksızın mümkün mertebe vakitlerini lakaytça bir surette hoş geçirmek isterler.

61 Arthur Schopenhauer (1788-1860), evrenin kör bir iradede oluştuğunu, insana bu kör iradenin hükmettiği ve acıyla dolu bu dünyada mutluluk peşinde koşmanın en büyük yanlış olduğunu savunan Alınan filozof, yazar, eğitimci. (y.h.n)

Dünyayı bu surette tasavvur, zaten bu dünyayı kendilerine bir cehennem edinmek demek değil midir? Gerçi tabii ve asli inançlarını berbat eyledikten sonra öbür dünyanın değil bunun dahi kendilerine bir cehennem olması pek layıkça da, işte bir numunesi zavallı Beşir Fuat'ta görüldüğü üzere, neticede dünya cehenneminin azabına da karşı koymaya dayanamayarak son azap olmak üzere kendi kendilerini idama mahkûm ederler. Bu dehşetli hükmün hâkimi kendileri olduğu gibi icracısı, celâdı da kendileri olurlar. Dünyada bundan büyük ceza mı olur?

Materyalistler, felsefi temellerini bilime uydurmak iddiasında bulundukları ve matematikten sonra, mükemmel ve üstün bilimin ancak tabiat olacağını, yine kendilerinden olan Auguste Comte⁶² ile beraber teslim eyledikleri hâlde, bunlardan kendilerini boğazlayan kimseler tabiat âleminde intihârın mevcut olup olmadığını niçin aramazlar? Bunlar tabiat âlemindeki gizli kanunları araştırmış ve incelemiş olsalardı, intihar denilen şeyin tabiatta mevcut olmadığını açıkça görürlerdi de intihârı kabulün, yaratma işini ret kadar abes ve batıl olduğuna inanırlardı.

İntihar yatkınlığı, yalnız akrebe isnat olunmaktayken son incelemeler bu isnadın dahi hakikaten ma-lem-yekûn⁶³ olduğunu ispat meydanına çıkardı.⁶⁴ Bundan dolayı, felsefelerinin amacı bulunan şu rezilliklerinin bile tabiatı uygun düşmemesi hasebiyle, bilime aykırı olduğunu inkâr edemezler. Meğerki kibir ve inat yoluna sapsınlar.

Beşir Fuat sağ olmalıydı da kendisine sormalıydım ki: Voltaire'in intihar hakkındaki görüşlerini ne suretle kabul eylemiştir. Malum a, Beşir Fuat, Voltaire'i en büyük adam olmak üzere kabul eylerdi. Sözü edilen filozof için tenkitli güzel bir de kitap yazmıştı. Hatta "Gece Sohbetleri" başlıklı makalelerimin ikisi, Fuat'ın bu eserine karşılık bazı açıklama ve incelemelere hasreylemeye beni de mecbur eylemişti.

62 Auguste Comte (1798-1857), felsefede pozitif düşünce üzerine çalışmalar yürüten ve aynı zamanda sosyoloji ismini ilk öne atan kişi olmasıyla bilinen Fransız sosyolog, matematikçi ve filozoftur. (y.h.n)

63 Sözdən ibaret

64 Yazar bu cümlede, halk arasındaki, "Ateş çemberi içinde kalan akrep kendini sokarak intihar eder" bilgisine gönderme yapmaktadır. (y.h.n)

İşte Fuat'ın bu kadar beğendiği Voltaire, gerçi intiharı bizim kadar eleştirmiyor. Roma'da bu fiile vahşice bir şiddet ve Paris'te delilik manası verildiği hâlde, Londra'da ruhun yüce bir hâli diye kabul olunduğunu hükmederek, intiharın yalnız korkaklıktan ileri geleceği hakkındaki filozofların sözlerini de ret ile, "Böyle bir hareket zaafıtan ziyade vahşeti ispat eyler. Bir hasta çılgınlık derecesine geldiği zaman onun kuvveti yoktur dememeli. Bilakis kuvveti bir çılgın kuvvete denktir demeli," diyor ki, bu sözden intihara övgü dahi çıkmayıp bir hastalıktan ve o hastalığın yol açtığı çılgınlık kuvvetinden ibaret olduğu manası çıkıyor.

Voltaire bu makaleyi yazdığı zaman, bizzat kendisinin hayata ne kadar ehemmiyet verdiğini dikkate almamış olmalıdır. Zira tabipsiz gün geçirmediğinden başka, insan ömrünü, yine insanlıktan beklenen hizmetlerin ifasına yeterli göremeyip uykuda geçirdiği zamanlara acırmış. Hatta uykunun gasp edici elinden ne kadar zaman kurtulabilirse, onu hayat hususunda kâr saymak için yavaş yavaş uykuyu terke kendisini alıştırmak istemiş. Epeyce başarılı dahi olmuşsa da, vücudun muhtaç olduğu dereceden pek çok aşağıya indirdiği uykuyla ömür kazanayım derken akıbetinden kaybetmeye başladığını görerek terke mecbur olmuş. Gerçi denilebilir ki, her adamın ömrü, Voltaire gibi, önemli hizmetlere mukabil gayet kıymetli bir ömür sayılamaz. Lakin bu söz, olsa olsa büyük adamlara dalkavukluk için doğru olabilir. Herkesin bir hizmeti ve o hizmetin yerine getirilmesi için ömrünün bir ehemmiyeti vardır ki, kendi istediği bir ölümle o hizmeti menetmek, bahsedilen hizmetten faydalananak olanları mahrum bırakmak demek olur. Bu da insanlık sayılmaz ya!

Velhasıl Beşir Fuat'ın görüşlerini felsefelerine uyumlu bulduğu filozoflardan hiçbirisi, hayatlarınca kayıtsızlıkta bulunmayıp, hele ahiret hayatından dahi ümitli olmamaları hasebiyle, olanca ehemmiyetlerini bu dünya hayatına hasreylediklerinden, zavallı adamcağız, ettiği hareketle beğendiği filozofların görüşlerine uygun değil, aykırı ve muhalif davranmış sayılır.

BU FACİADAN ALINACAK İBRET

Buraya kadar sözü uzatıp açıkladığımız ayrıntıları bir neticeye vardırmaq için düşüncelerimizi özetleyelim de o neticeden ibret alalım.

Dünyada gerçi elem ve acı yok değildir. Hatta var olması, dünyanın dünyalık şanı için vaciptir. Hakîm olan, şu yeryüzünde nimetlerle cezaları mukayese eder. Bu mukayesesinde kendisi için bir hak ve bir de vazife tayin eyler. Hakkı olan şey, nimetlere erişmek ve vazifesi de cezalardan sakınmak ve uzak durmaktır. İnsan, mesela sıhhatini korumaya riayet vazifesiyle kendisini vazifeli addetmezse, sıhhat gibi en büyük nimetten mahrum kalır ve hastalık gibi en büyük cezaya uğrar.

Hakk celle ve a'lâ hazretleri⁶⁵ insana bir akıl vermişse, akıllı bariz hakikatlerden dönerek apaçık batıla sapmak işinde kullansın diye vermemiştir. Böyle bir suistimal, akıl nimetini de bir büyük ceza eder bırakır.

Dünya, insan için geçici bir saadet yeri olmak üzere, Hakk celle ve a'lâ hazretleri insana her ne ihsan etmeyi tecelli buyurmuşsa, cümlesini Beşir Fuat'a vermişti. Asillik, vücut mükemmeliyeti, güzellik, zekâ, kavrayış, servet, emsalleri arasında namus ve haysiyet, hepsi mükemmeldi. Onda olan bahtiyarlık sebeplerini bin kişiye bölüştürseler fakat o bin kişi akıllı ve kıymet bilir olsalar, her birinin kendi payına düşen hisselere şükreder olması lazım gelirdi.

65 Azametli ve yüce olan Allah

Ya bu kadar Rabbanî lütufların neticesi neyle sonuçlandı?

Ya bu dehşetli netice ve faciadan dolayı sorumlu kimdir?

Hiç şüphe yok ki o boş felsefe!

Öyleyse materyalizm denilen madde felsefesine yine maddi bir geçersizlik delili olmak üzere bu kötü akıbetten başka bir şey aramak lazım gelir mi?

Bu gibi kötü akıbetler, ona cüret edenlere hiç olmazsa bazı kalın kafalılar nezdinde olsun yalancı bir kahramanlıkla övgüde bulunulmuş olsa, zavallı kimseler bununla olsun teselli olabilirlerdi. Yazık ki, kendileri için bu avuntu dahi yoktur. Çünkü işte Beşir Fuat'ı en ziyade sevenlerden, takdir edenlerden birisi ben olduğum cihetle, onun kötü akıbetini kimlerin beğenmiş olabileceğini pek ciddi bir surette sordurdum, akıllı kitleden bile hiç takdir edene ve alkışlayana rast gelmedim.

Bundan dolayı zihnimizi hakiki felsefenin nurlarıyla aydınlatmaya çalışalım. Şu dünya yüzündeki vazifelerimizi öğrenip gereğine uygun muameleyle hukukumuza dahi layıkıyla erişmeyi meydana koyalım. Ahiret hayatımızı mesut edecek sebepleri hazırlayarak o mesudiyeti Allah'ın lütfundan ümit edebilmek bahtiyarlığından başka şu âlemde de güzel bir isim bırakıp gidelim; mertliğimize, kahramanlığımıza layık olan budur. Yoksa boş felsefe erbabının, bu dünyada mahcup oldukları gibi, öteki dünyada dahi tepetaklak olması akla en yakın şeydir. Hele yaptıkları işin hiç de kahramanlık olmadığı, bazı yoksul kadınların bile kendi kendilerine ölüm işine güç yettirebildiklerini ispat etmeleriyle sabittir.

Cenabıhak cümlemizi doğru yola hidayetle sapkınların yolundan muhafaza buyursun. Âmin.

SON

